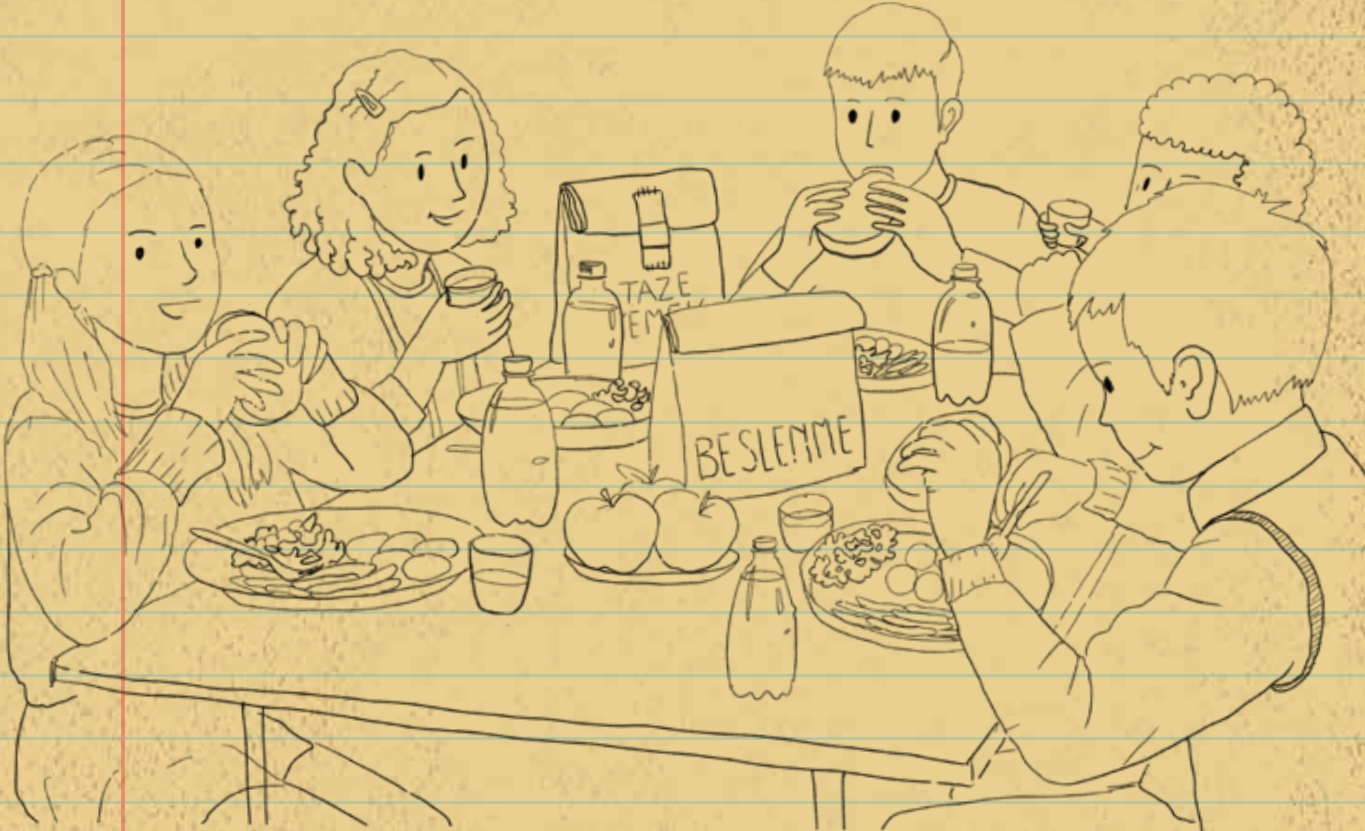

Yoksulluk Sarmalında Çocukların Beslenmesi

Ankara'da Yaşayan Çocukların Güvenli Gıdaya Erişimi Projesi

Süreç Raporu

Yoksulluk Sarmalında Çocukların Beslenmesi Ankara’da Yaşayan Çocukların Güvenli Gıdaya Erişimi Projesi Süreç Raporu

Raporu hazırlayanlar

Ayşe Özsoy

Demet Taşkan

Katkı verenler

Ertan Karabıyık

Hemra Nida Köse

Özgür Çetinkaya

Tasarım

Kübra Karakaya

© Bu yayın bir kamu malıdır. Bir kısmından veya tamamından alıntı yapılabilmesi ve çoğaltılabilmesi için Kalkınma Atölyesi’nden izin alınmasına gerek yoktur.

Bu rapor **Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programı (SGP)** teknik ve mali desteği ile hazırlanmıştır. Bu raporun içeriği tamamen Kalkınma Atölyesi Kooperatifi’nin sorumluluğundadır. Rapordaki ifadeler Kalkınma Atölyesi Kooperatifi’nin kendi görüşleri olup, **Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programı (SGP)** politikalarını ve görüşlerini yansıtmamaktadır.

KALKINMA
ATÖLYESİ

Çankaya Mah. Üsküp Cad.
16/14 / Çankaya - Ankara
(541) 457 31 90

www.ka.org.tr

info@ka.org.tr

kalkinmaatolyesi

kalkinmaatolyesi

İçindekiler

Kısaltmalar	4
Giriş	6
Çalışmanın Yol Haritası	7
Hinzır Bir Problem Olarak Yoksulluğa Bakmak	10
Mahallelerde Neler Oluyor?	15
Ankara’da Kent Yoksulluğu ve Baş Etme Yolları	15
Evde, Okulda ve İşteki Çocuklar	17
Destek Mekanizmaları	19
Kamu Kurumları	20
Sivil Toplum Kuruluşları	20
Yerel Yönetimler	21
Mahalle Muhtarları	22
Bireyler ve Topluluklar Düzeyindeki Girişimler	22
Kadınlar ve Kız Çocukları	24
Çözüm Üzerine Düşünmek	25
İdeal Bir Dayanışma Mekanizması	27
Çocuklara Okulda Ulaşmak için ‘Okul Öğünü’	29
‘Kentine Yetebilen’ Geleneksel / Yenilikçi Gıda Ağları	32
Sonuç	35
Kaynakça	36
Ekler	37
Teşekkür	38
Katkıda Bulunanlar	38
Projenin Sosyal Medya Hesapları	39
Çalıştay Programı	39

Kısaltmalar

BM : Birleşmiş Milletler

FAO : Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization)

GEF : Küresel Çevre Fonu (The Global Environment Facility)

İŞKUR : Türkiye İş Kurumu

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development)

OHCHR : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights)

SGP : Küçük Destek Programı (Small Grant Programme)

STK : Sivil Toplum Kuruluşları

SYDV : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

YİBO : Yatılı İlköğretim Bölge Okulları

Giriş

Koronavirüs salgını sonrası derinleşen ekonomik krizin etkileriyle birlikte güvenli gıdaya erişim en görünür sorunlardan biri olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nda ilk sıralarda 2030 yılına kadar açlığın ve yetersiz beslenmenin sona erdirilmesi, özellikle yoksullar ve çocuklar dahil tüm kırılgan gruplar başta olmak üzere herkesin bütün bir yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli miktarda besine erişiminin güvence altına alınmasının yer alması bu konuyu daha çarpıcı bir hale getirmektedir. 2022 yılının son çeyreğinde hükümetin ekonomik kalkınma tercihlerinden kaynaklanan fiyat artışları, dövizle karşı TL'nin değer kaybetmesi, koronavirüs salgınıyla birlikte iş güvencesi olmayan kesimlerin gelir kaybındaki artış, hem yerel hem de ulusal ölçekte dışa bağımlılığın artması ve yoksulların gıdaya erişiminin azalması ile birlikte kendini daha fazla gösteren kent yoksulluğu, çöpten beslenmenin gündelik bir öğün sağlama şekline dönüşmesi ile oldukça önemli boyutlara ulaşmış durumdadır.

Derin Yoksulluk Ağı'nın gerçekleştirme zamanı nedeniyle içinde bulunduğumuz krizin tüm etkilerinin tam olarak yansıtılmadığı çalışmasına beslenme açısından bakıldığında, görüşme yapılan ailelerin yüzde 85'inin yeterli besine ulaşmadığı ve bu ailelerin çocuklarının ciddi sağlık sorunları ile karşı karşıya olduğu görülmektedir. Hanelerin yüzde 38,7'sinde neredeyse her gün öğün atlanmaktadır ve yüzde 39'u temiz içme suyuna erişememektedir. Bu kriz, salgının kendine has sorunlarının üzerine gelmesi ile örgün eğitimden tamamen kopan çocuklar ile yetersiz beslenen çocukların sayılarını yükseltmiştir ve yükseltmeye devam edeceği öngörülmektedir.

Bu çalışma güvenli gıdaya erişimde mekân olarak Ankara'yı, özne olarak ise çocukları odağına almaktadır. Ankara'nın yoksul bölgelerindeki çocukların gıdaya erişiminde karşılaşılan sorunları tespit etmeyi, bu konuda yapılan çalışmaları değerlendirmeyi ve nasıl güçlendirileceklerini sorgulayıp muhtemel imkanları incelemeyi hedef olarak belirlemiştir. Bu hedef doğrultusunda, çocukların güvenli gıdaya erişimi çok katmanlı ve birbirinden farklı aktörlerin iş birliğini gerektiren bir sosyal sorun olduğu için soruna yaklaşım metodu olarak çalıştay gibi konunun paydaşlarını bir araya getiren ve ortak fikir üretebilme, dayanışma mekanizması inşa etme imkanlarını sunan bir süreç izlenmiştir. Projenin temel amacı konu ile ilgili özgün katkı sunabilecek ilgili aktörleri bir araya getiren ve katılımcı yöntemle çözüm geliştirip iş birliği yapabilecekleri bir çalıştay organize etmek ve sosyal sorunlara yaklaşımda bir model önerisinde bulunmaktadır. Bu kapsamda çalıştaya hazırlık sürecinde masabaşı çalışması, kilit aktör görüşmeleri ve saha ziyareti yapılmıştır. Elinizdeki rapor çalıştay çıktılarından hareketle güvenli gıdaya erişimi ve çocuk beslenmesini içeren sorunlarla ilgilenen politika yapıcılara ve aktörlere öneriler içeren bir süreç raporu olarak hazırlanmıştır.

“Kalkınma Atölyesi'nin 20 yıllık hikayesi boyunca yürüttüğümüz her çalışmada çocukların beslenmesi ve gelişimini de konu edindik. Yirmi yıl boyunca yerel istihdamı ve yerel kalkınmayı destekleyen çözümler üzerine düşündük, fikirler ürettik, programlar ve projeler geliştirdik, ancak bunlar kapsamlı somut değişimlerle sonuçlanamadı. **Mesele halen karşımızda bir sorun olarak yer alıyor.** Bunun uzun soluklu ve çok boyutlu bir mesele olduğunun ve aslında yoksullukla mücadelenin bir parçasını oluşturduğunun farkındayız ve durmak istemiyoruz. **Bilinenin ve ezberlerin ötesine geçmek, yeni yollar bulmak için çalışmaya devam edeceğiz.**”

Ertan Karabıyık, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi

Çalışmanın Yol Haritası

Herkesin yeterli, güvenli, sağlıklı gıdaya sürdürülebilir bir biçimde erişimini ifade eden gıda hakkı, uluslararası hukuk tarafından korunan en temel insan haklarından biridir. Bu hakkın temin edilememesi, büyümek, gelişmek, hastalıklardan korunmak, eğitime aktif olarak katılabilmek ve fiziksel canlılığa sahip olmak için yeterli ve güvenli beslenmeye ihtiyaç duyan çocuklar söz konusu olduğunda, acil çözüm gerektiren bir sorun haline gelmektedir.

Yoksulluğu ve açlığı deneyimleyen çocukların gıdaya erişimini sağlamaya yönelik çözümler, kamu kurumlarının politika belgeleri ve sosyal yardım sistemlerinde, yerel yönetimlerin hizmetlerinde, sivil toplum kuruluşlarının proje ve savunuculuk çalışmalarında, daha yerel düzeyde ise hayırsever birey ve toplulukların girişimlerinde sıklıkla yer bulmaktadır. Yine de bu çözümler, yoksullukla mücadelede ve çocukların sağlıklı ve güvenli gıdaya erişimini temin etmekte yetersiz kalmaktadır. Aksine ele alınan bu sorun, gelir dağılımındaki eşitsizlikler nedeniyle derinleşen açlık ve yoksulluk, ülke ekonomilerindeki dalgalanmalar ve krizler, iklim değişikliği ve tarım politikası tercihleri sonucunda yaklaşmakta olan gıda krizinden ötürü giderek keskinleşmekte ve küresel düzeyde açlıktan etkilenen kişi sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu yüzden çocukların güvenli gıdaya erişimi, çok daha derin ve çok daha zorlu bir mesele olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Tekrar tekrar bir araya gelmeyi ve daha bütüncül çözüm yolları kurgulayarak kapsamlı ve uygulanabilir modeller geliştirmek için çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

Bu çok katmanlı ve çok paydaşlı doğası ile hayli zorlu olan çocukların güvenli gıdaya erişimi meselesini ele almak, her şeyden önce insan onuruna yakışır, yardım-iyilik-hayırseverlik yaklaşımından uzak, insan haklarına uygun bir dayanışma mekanizması inşa etmeyi hedeflemelidir. Bu temel ilkenin ışığında çocukların beslenmesi sorununa nasıl yaklaşılması, nasıl düşünüp tartışılması gerektiğini derinlemesine anlamak, Ankara'daki kent yoksulluğu kapsamında mevcut durumu ve ihtiyaçları görmek ve ardından ilgili aktörleri bir araya getirerek ortak bir zeminde buluşmalarını ve çözüm önerilerini geliştirmelerini sağlamak üzere, masabaşı çalışması, saha çalışması, çalıştay tasarımı / organizasyonu ve proje çıktılarının raporlanmasından oluşan bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

“Birleşmiş Milletler, üye ülkeleri her yaştaki vatandaşlara sağlıklı gıda sunmak konusunda stratejiler geliştirmeye teşvik ediyor, ancak bu tek başına ele alınabilecek bir konu değil, insani kalkınma çerçevesinde ele almamız gereken bir konu. Bu çerçevenin içinde de tarım politikası konusunda iyileştirmeler yapmak, üretim biçimlerinde hakkaniyetli dayanışma ortamları kurabilmek gibi sorumluluklarımız var. **Bu süreçlerde kimler sorumludur sorusuna ‘devlet baba’ cevabını vermenin ötesine geçmemiz, sivil inisiyatifleri, mahalle topluluklarını, merkezi idarenin taşra teşkilatındaki il/ilçe müdürlüklerini de çözüm süreçlerinin kurgulanmasına dahil etmemiz gerekiyor.** Gıdanın üretim ve tüketim sürecinde sorunlar olduğunda nasıl cevaplar geliştirebiliriz, kentlerin kendi üretim havzalarına sırtını dönmeyen bir anlayışı nasıl hayata geçirebiliriz, bunun üzerine çalışıyoruz. Kentin kırsalında, kenti besleyebilecek alanlardan insanların el çekmesine neden olan sosyal, ekonomik sıkıntıları veya doğayı düşünmeksizin, ekosisteme zarar verecek şekilde sertleşen gıda üretim anlayışını tekrar gözden geçirmek, yapılandırmak, kayboluşun önüne geçmek istiyoruz. (...) **Pandemi, insan hakları, yoksulluk, yaklaşan gıda krizi gibi açılardan umutsuz hissettiğimiz bir yangının ortasındayız ve burada stratejik düşünme şansımızı kaybedebiliriz ama bunu yapmadan, kafa kafaya vererek daha önce düşünmediğimiz, yenilikçi örnekler tasarlayarak hayata geçirebilir miyiz diye sormak istiyoruz.** 5-10 sene sonra bunu yapma şansımız da kalmayabilir. İyi bir örnek oluşturmak, iyi örneklerin önündeki engelleri kaldırmak, bir yerde birikmiş duran kadim bir bilgiyi, geçmişten gelen bir anlayışı, uygulamayı hayata geçirilebilir bir hale getirmek için projeler geliştirebiliriz.”

→ **Şekil 1: Süreç Şeması**

Masabaşı Çalışması

-Ankara'da çocukların gıdaya erişimi hakkında mevcut durum çalışması

Masabaşı Çalışması

Kent yoksulluğu ve çocukların gıdaya erişimi konusunda bugüne kadar yayınlanmış olan tezler, raporlar ve çalışmalar taranmıştır. Yakın zamanda yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen ve kent yoksulluğuna ve gıdaya erişim problemine çare bulmayı hedefleyen programlar gözden geçirilmiştir. Aynı zamanda yoksulluk, gıdaya erişim ve çocuk alanlarında çalışan, hem meseleyi derinlemesine anlamak için başvurup görüşülebilecek hem de projenin çıktılarına katkı sunabilecek kamu kurumları, yerel yönetimler, akademi ve sivil toplumdan aktörler belirlenmiştir.

Saha Çalışması

Masabaşında yürütülen çalışmayı derinleştirmek ve kent yoksulluğu ve gıdaya erişim sorununun Ankara'daki tezahürlerini görmek amacıyla Temmuz-Ağustos 2022 tarihlerinde iki aşamalı bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada çocukların güvenli gıdaya erişimi meselesinin doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı olduğu yoksulluk, gıdaya erişim, gıda güvenliği, çocuk gelişimi, çocuk hakları, gıda israfı ve kayıpları, eğitim, kırsal kalkınma ve sürdürülebilir tarım gibi alanlarda deneyim sahibi olan yedi sivil toplum temsilcisi ile çevrim içi ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde kurumların kendi alanlarında yürüttükleri çalışmalar ve Ankara sahasına ilişkin gözlem ve deneyimleri ele alınmıştır. Saha çalışmasının ikinci aşamasında Ankara'nın yoksul mahallelerinden bazıları (Altındağ İlçesi, Önder, Ulubey, Kale Mahalleleri; Yenimahalle İlçesi, İlkyerleşim, Gayret, Karşıyaka Mahalleleri; Mamak İlçesi, Şafaktepe Mahallesi) ziyaret edilerek yerel yönetimler, Ankara Kent Konseyi, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, öğretmenler, muhtarlar ve sosyal yardım alan mahalle sakinlerinden oluşan 25 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Ankara'daki kent yoksulluğunun derinlemesine anlaşılabilmesi için kapsamlı araştırmalara ihtiyaç olmakla birlikte, gerçekleştirilen görüşmeler sorunun farklı aktörler tarafından nasıl ele alınıp sorunsallaştırıldığına, bu aktörlerin sosyal destek mekanizması içerisinde kendilerini nasıl konumlandıkları ve dair etkili gözlemler ortaya koymuş ve bu gözlemler raporda paylaşılmıştır.

Saha Çalışması

-Yoksul mahallelerde saha ziyaretleri
-Paydaş Görüşmeleri

İletişim Çalışması

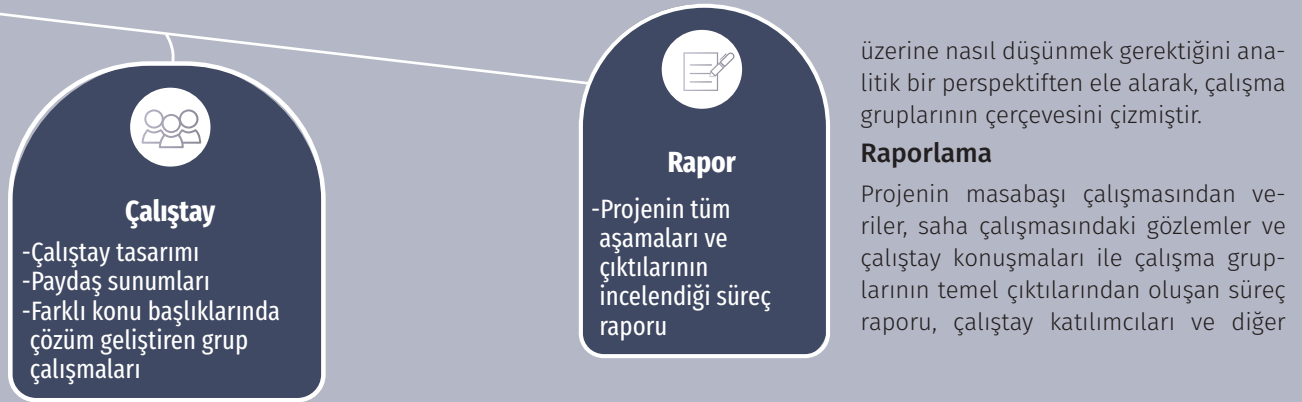
-Gıda hakkı, güvenli beslenme, çocuk beslenmesi gibi konularda yapılan çalışmalara yönelik yaygınlaştırma ve farkındalık çalışması

İletişim Çalışması

Projenin görünürlük ve bilinirliğini sağlamak üzere bir iletişim planı hazırlanmış ve hayata geçirilmiştir. İletişim çalışmasının amacı hem proje süreç ve faaliyetlerini duyurmak hem de yoksulluk, gıda hakkı, gıda güvenliği, çocuk beslenmesi gibi proje konuları kapsamında farklı aktörler tarafından yürütülen çalışmaları ve gündem tartışmalarını paylaşarak meseleye ilişkin farkındalık yaratmaktır. Bu çalışmaların hedef kitlesini yerel yönetimler, kamu kurumları, dezavantajlı ve kırılgan gruplarla ilgili savunuculuk faaliyeti yürüten aktivistler ve alanda faaliyet gösteren STK'lar, akademisyenler, ilgili özel sektör temsilcileri ve basın mensupları oluşturmıştır.

Şekil 2: Paydaş Listesi

Ankara'da Yaşayan Çocukların Güvenli Gıdaya Erişimi Çalıştayı

Masabaşı ve saha çalışmalarının ardından çocukların güvenli gıdaya erişimi meselesinin kolektif bir biçimde düşünülmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesini sağlayacak Ankara'da Yaşayan Çocukların Güvenli Gıdaya Erişimi Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Gündem konuşmaları, panel ve çalışma gruplarını içeren tam günlük bir programı kapsayan çalıştaya çocuk, eğitim, sağlık, çevre gibi farklı alanlardan sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve akademiden temsilciler ile meseleye ilgi duyan Ankaralılar katılım göstermiştir. Bunun yanı sıra saha çalışması boyunca görüşme yapılan bütün aktörler çalıştaya davet edilmiş ve önemli bir kısmı çalıştayda yer almıştır. Çalıştayı gündem konuşmaları bölümünde odaklandığı temalar ve çalışma grubu içerikleri bu aktörlerle iş birliği içerisinde oluşturulmuştur. Panel bölümünde muhtarlar ve yerel düzeyde faaliyet gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları yer alarak mahallelerdeki gözlem ve deneyimlerin çalıştay tartışmalarına taşınmasını sağlamıştır. Prof. Dr. İlhan Tekeli ise çocukların güvenli gıdaya erişimi sorununa nasıl yaklaşmak ve çözümler

Hıncır Bir Problem Olarak Yoksulluğa Bakmak

Birleşmiş Milletler'in 2030 yılı taahhütlerinin ilk ikisi açlığın ve yetersiz beslenmenin sona erdirilmesi ve herkesin yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli miktarda besine erişiminin güvence altına alınmasıdır. Öte yandan çocukların güvenli gıdaya erişimi konusu küresel amaçların pek çoğu ile de bağlantılıdır. "Nitelikli Eğitim"den, "Temiz Su ve Sanitasyon"a, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"nden "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar"a kadar varılmak istenen pek çok hedef, çocukların güvenli gıdaya erişiminin de güvencesini oluşturmaktadır.

Şekil 3: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 1 ve 2

Yoksulluk

Yoksulluk, bireylerin sürdürülebilir bir geçim sağlamak için gerekli gelir ve üretken kaynaklara sahip olmaması durumunu ifade etmektedir. Bu durumun tezahürleri arasında açlık ve yetersiz beslenme, eğitime ve diğer temel hizmetlere sınırlı erişim, sosyal ayrımcılık ve dışlanma ve karar alma süreçlerine katılımın olmaması yer almaktadır.

Derin Yoksulluk

Kişilerin açlık sınırı altında olup en temel haklarına dahi erişemediği sosyal dışlanma ve ayrımcılığın sebep ve sonuç olduğu bir yoksulluk halidir .

Çocuk Yoksulluğu

Çocukların sağlıklı doğma, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli olan maddi, manevi, duygusal kaynaklardan yoksun olmaları, tüm bunların sonucunda ortaya çıkabilecek olumsuzluklarla hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmaları, bu yüzden haklarından yararlanamamaları, potansiyellerini tam olarak geliştirememeleri ve topluma eşit üyeler olarak katılamamalarını ifade etmektedir.

Gıda / Beslenme Hakkı

Bireylerin fiziksel ve zihinsel açıdan tatmin edici ve onurlu bir yaşam sürmelerini sağlayacak, niceliksel ve niteliksel olarak yeterli gıdaya düzenli, kalıcı ve kısıtsız erişim hakkını ifade etmektedir. 1948 tarihli BM İnsan Hakları Bildirgesi ile kabul edilen en eski insan haklarından biridir.

Gıdaya Erişim

Bireylerin besleyici bir diyet için uygun gıdaları elde etmek üzere yeterli kaynaklara erişim sağlayabilmesini ifade etmektedir .

Gıda Güvencesi

Bir toplumun beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli miktarda ve ulaşılabilir gıda maddeleri üretme yeteneğine ve üretilen gıdalara erişiminin sürekliliğine vurgu yapan bir kavramdır. İnsanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan besin ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri durumu gıda güvencesi kavramı ile ifade edilmektedir.

Gıda Güvenliği

Gıdaların hasadı, taşınması, işlenmesi, hazırlanması, depolanması ve son tüketiciye sunulması sürecinde gıda kaynaklı rahatsızlıklara ya da hastalıklara neden olan fiziksel, biyolojik ve kimyasal nitelikteki çeşitli risk unsurlarını önleyecek, zararsız kılacak ya da elimine edecek yaklaşımları ele alan bir kavramdır.

Doğru dürüst çalışan bir toplumda eksik beslenme yahut kötü beslenme gibi bir sorunla karşılaşmayız. Bu mesele normal toplumlarda ailelere bırakılmış bir meseledir. Bir aile olmanın temel araçlarından biridir çocuğu beslemek. Çocuğun aile içindeki bağları, annesini babasını sevmesi falan bunların hepsi buna bağlı bir şey. **Eğer aile çocuğunu besleyemiyorsa sorun bir beslenme sorunu değildir, daha derin bir sorundur. Aile yok demektir.** Toplumun yapısında bir sorun var demektir. Beslenme sorunu yalnız gıda sorunu değildir, çocukla aile arasındaki ailenin oluşumunu sağlayan ilişki bakımından belirleyici, araçsal bir öğedir.

Peki olması gereken buysa, karşımızdaki gayet açık çözüm nedir? Ailelerin yeterli gelir elde etmesini sağlamak. Yani sorun bir dağıtım sorunudur. Ailelerin toplumun yarattığı katma değerden yeterli pay alamaması sorunudur. Bunun sorumlusu ise en temelde devlettir. Devletin bu sorunu çözmek için daha adil dağıtım mekanizmaları kurmuş olması gerekir, ancak biz biliyoruz ki dünyada devletler böyle değiller, olması gerektiği gibi değiller. Bu devletler adil dağıtımı sağlayamamakta, eşit ve adil bir beslenmeyi gerçekleştirememektedir.

Prof. Dr. İlhan Tekeli

Prof. Dr. İlhan Tekeli, çocukların beslenmesi sorununun bu çok boyutlu yapısını, şehir-bölge planlama literatüründen bir kavramla açıklamaktadır: Hınzır Sorun (Wicked Problem). Tekeli'ye göre bu kavram, bir toplumun karşılaştığı karmaşık, kolay çözülemez bir sorunu ifade etmektedir. Üzerine çalışılıp uğraşılmasına rağmen tam çözüldüğü sanılan noktada aslında çözülmediği fark edilen bir sorundur. Sorunun çözülmemesinin nedeni, köklerinin çok daha derine uzanması ve varsayılan yüzeysellikte olmamasıdır. Tekeli, bu alanda emek verenlerin kendilerini daha az kandırdığı çözümler üretebilmek için meseleye analitik bir çözümleme ile ve doğru bir perspektiften yaklaşılmasını önermektedir.

Bunun için öncelikle Türkiye'de yoksulluk ve gıdaya erişim alanındaki mevcut durumu yansıtan veriler gözden geçirilebilir:

- Türk-İş'in Ekim 2022 verilerine göre açlık sınırı 7 bin 425 TL'ye, yoksulluk sınırı ise 24 bin 186 TL'ye yükselmiştir.
- 0-17 yaş arası yoksullukta Türkiye, bütün OECD ülkeleri arasında en yüksek orana sahip ikinci ülke konumundadır.
- Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre yıllık tüketici enflasyonu 2022 Eylül ayında yüzde 83,45 olmuş, gıda fiyatları ise aynı dönemde yüzde 92,4 artmıştır. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) Küresel Gıda Fiyat Endeksi ise aynı dönem için yıllık yüzde 3,8 artış göstermiştir.
- Sağlık Bakanlığı'nın 2019 Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması'nın Besin Güvencesi verilerine göre;
 - ☞ Bireylerin yüzde 23,4'ü para ve diğer kaynakların yetersizliği nedeni ile yeterli gıda bulamayacağı kaygısı taşımaktadır.
 - ☞ Sağlıklı ve besleyici gıda tüketemeyenlerin oranı yüzde 22,7'dir.
 - ☞ Tüketilen gıda çeşidinde azalma yaşayan bireylerin oranı yüzde 22,8'dir.
- Derin Yoksulluk Ağı'nın "Çocuklarda Yetersiz Beslenme Bilgi Notu" ile derlediği verilere göre;
 - ☞ Son bir yıl içinde öğün atlamak zorunda kalan bireylerin sıklığı yüzde 13,1'dir.
 - ☞ Gerekenden daha az besin tüketenlerin sıklığı yüzde 16,5'tir.
 - ☞ Karnı aç olmasına rağmen yemek yiyemeyenlerin sıklığı yüzde 8,4'tür.
- Derin Yoksulluk Ağı'nın salgın döneminde İstanbul'da düzenli geliri olmayan, günlük ve güvencesiz işlerde çalışan 103 hane ile yürüttüğü görüşmelerin sonucuna göre hanelerin,
 - ☞ Yüzde 85'i yeterli besine ulaşamamaktadır.
 - ☞ Yüzde 38,7'sinde neredeyse her gün öğün atlanmaktadır.
 - ☞ Yüzde 39'u temiz içme suyuna erişememektedir.

Gıdaya erişimin yetersiz hale geldiği gıda güvencesizliği durumundan en çok etkilenen grubu çocuklar oluşturmaktadır. Yetersiz beslenme çocukların yetişkinlere kıyasla çok daha ciddi etkilerle karşılaşmasına neden olmaktadır:

- Beslenme, çocukların zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimleri ile doğrudan bağlantılıdır. Yetersiz beslenme çocukların enerjilerini ve canlılığını azaltmakta, eğitime ve hayata katılmalarını engellemektedir.
- Her gün besleyici gıdalar tüketmesi gerekirken gıda güvencesizliği ile karşı karşıya olan çocuklar eğitimde zorluklar yaşamaktadır. Gün be gün derslerinde öğrenme gücünü çekmekte, çevreleri ile etkileşimleri zayıflamakta ve sosyal becerilerinin gelişmesi engellenmektedir.
- Yetersiz beslenme, gelişme çağındaki çocuklarda bir dizi sağlık sorununa yol açmaktadır. Çocuklar bodurluk, aşırı zayıflık veya obezite, bağışıklık sisteminin zayıflaması, zihinsel gelişim bozuklukları gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Açlığı deneyimlemek, çocukların psikolojisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuklar gıdaya erişememenin yarattığı sıkıntı duygusu, ebeveynlerinin iyi olma hali ile ilgili kaygılar, yemek yemekten kaynaklanan öfke, hayal kırıklığı ve üzüntü, ailenin durumundan duyulan utanç ve gıda güvencesizliğinin aile dinamikleri üzerinde yarattığı gerilim ile mücadele etmektedir.

- Tüm bunlar, bazı çocuklar için yaşam boyu süren etkiler doğurmakta ve gelişim yıllarında sağlıklı gıdaya erişimi olmayan çocukların potansiyellerini gerçekleştirme ihtimali azalmaktadır.

Yetersiz beslenmenin bir boyutunu, kaliteli ve güvenli gıdaya erişimdeki sorunlar oluşturmaktadır. Sağlıklı olma halinin devamlılığını sağlayacak gıdaların aynı zamanda besleyici değere sahip olması ve bakteri, virüs, parazit veya kimyasal gibi zararlı maddeleri içermemesi gerektirmektedir. Yoksulluk ve gıda güvencesizliği karşısında daha kırılgan bir grubu oluşturan çocuklar, gıda güvenliğinin sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkan sağlık sorunları karşısında da yetişkinlere göre daha fazla risk altındadır. Gıda israfı / kaybı ile gıda güvencesi arasındaki ilişki çocukların gıdaya erişiminde dikkate almaya değer konulardan biridir. Gıda israfının önlenerek dünyanın gıda kaynaklarındaki azalmanın yavaşlatılması veya tarladan son tüketiciye kadar olan zincirdeki gıda kayıplarının değerlendirilmesi yoksullukla karşı karşıya olan kesimlerin gıdaya erişimini temin etmek yönünde önemli bir kaynak oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

Yoksulluk en çok çocukları etkiliyor. Bir yetişkinin gıdaya erişememesi ile bir çocuğun gıdaya erişememesi aynı değil. Aileler aldıkları destekleri çocuklarına ayırmıyor, kendileri yemeyip çocuklarına yediyor, ama yine de yeterli gelmiyor. Çocuklar gelişim sürecinde oldukları için bu durum onların sağlıklı gelişmesini de engelliyor. **Sadece gıda değil, çocuklar gıdanın dışında zihinsel ve fiziksel gelişimlerini sağlayacak yeterli uyarana da ulaşamıyor, olumsuz barınma koşulları nedeniyle fiziksel güvenlikleri de sağlanamıyor.** Yoksulluğun diğer sonuçları da eğitimden kopma, erken yaşta evlenme ve çalışma. Okula gitmek için fiziksel güvenliğin, beslenmenin, okul formasının olması gerekiyor ve birçok aile bunları karşılayamadığı için çocuklar okula devam edemiyorlar. Hasbelkader okula başladığında da mevcut gelişimi yeterli olmadığı için zihinsel ve fiziksel olarak akranlarının gerisinde kalabiliyor. Okula gelişimsel bir eşitsizliğin içinde başlamış oluyor ve akademik olarak da daha fazla desteğe ihtiyaç duyuyorlar. Bu akademik destek de sağlanmadığında okuldan kopmalar başlıyor. **Dolayısıyla çok boyutlu bir çocuk yoksulluğu sorunundan bahsediyoruz.**

**Selen Yüksel,
Derin Yoksulluk Ağı**

“Gıda güvenliği gıdaların insan sağlığına zarar verecek fiziksel, kimyasal ve biyolojik tehlike etkenlerden arındırılmasını ya da bu etkenlerin kontrol altına alınmasını sağlamaya yönelik yaklaşım ve yöntemler bütünüdür. Gıda güvenliği çocuk sağlığı ve beslenmesi ile bire bir, çok sıkı bir bağlantı içerisindedir. Gıda güvenliği açısından önem taşıyan birkaç sorun alanı bulunuyor. İlki gelmekte olduğunu düşündüğümüz ama aslında şu anda içinde olduğumuz iklim krizi. İklim krizi şu an yaşadığımız bir şey, bunu fark etmemiz önemli. Bir diğeri küresel ölçekte bir büyük mesele olan toksik madde kirliliği.

Türkiye 60’lı yıllardan, özellikle de 80’li yıllardan sonra bir endüstriyel kalkınma hamlesi yaptı ve bunun doğa üzerinde çok ağır bedelleri oldu. Hava, su, toprak gibi çevresel ortamlarda toksik madde yükü dikkate değer oranda arttı. Ormansızlaştırma, sulak alanların kaybı, topraktaki organik madde yükünün azalması, bunlar da gıda güvenliği açısından çok önemli sorunlar ve sadece ülkemizde değil dünya genelinde yaşanan sorunlar.

*İklim krizi ve toksik madde kirliliğinin yol açtığı ve önümüzdeki yıllarda daha da derinleşecek en önemli sorunlar: Tarımsal üretimde verim kaybı ve gıdanın besin içeriğindeki fakirleşme. İklim krizi hasat edilen ürün miktarında genel olarak azalmaya yol açıyor. Öte taraftan besin ögesi içeriğindeki fakirleşme de büyük bir sorun. Üretiyoruz, hasat ediyoruz ama içerisindeki demirin, çinkonun miktarı artık daha az örneğin. **Bu da gizli açlık dediğimiz, yeterli miktarda gıda maddesi yenmesine rağmen yeterli miktarda besleyici öge alamama halinin oluşmasına yol açıyor.** Bu tabii yine en çok çocukları etkiliyor. Kötümserliği beslemek istemem ama meselelerin çok ciddi olduğunu da belirtmem gerekiyor. Örneğin Türkiye topraklarındaki organik madde oranı çok düşük. Topraklarımızın yüzde 88’inde organik madde içeriği yüzde 2’nin altında, çoğu yerde de yüzde 1’in altında. Bu şu demek: **Toprak dediğimizde artık ölü bir şeyden bahsediyoruz. Topraklar gıda üretimi için gerekli organik madde içeriğini, biyolojik çeşitliliğini büyük ölçüde kaybetmiş durumda. Dolayısıyla gıda üretiminin devamlılığını, gıda güvencesini sağlamak için toprakları canlandıracak, organik madde yükünü yeniden artıracak bir ulusal programa, bakiş açısına şiddetle ihtiyacımız var.***

Peki bu sorunlar en çok kimi etkiliyor? Her insan olumsuz koşullardan etkilense de çocuklar büyüme ve gelişmelerinin en hızlı seyrettiği dönemde oldukları için beslenme ve gıda güvenliği ile ilgili sorunlar en çok çocuklara zarar verir. 18 yaş altında ve özellikle de anne karnında geçirilen süre de dahil olmak üzere 5 yaş altındaki çocuklar son 10 yıldır bakiş tartışmalarının odak noktasında yer alıyor. Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı bir araştırmaya göre iklim krizi kaynaklı hastalıklara maruz kalan her yüz kişiden 88’ini 5 yaş altındaki çocuklar oluşturuyor. Toksik madde kirliliği karşısındaki en kırılgan gruplar da çocuklar. Yetişkinlerde sorun yaratmayan bazı toksik maddeler çocukların nörolojik gelişiminde, üreme sağlıklarında ya da bilişsel gelişimlerinde çok olumsuz sonuçlara yol açıyor ve bu sorunların bir kısmı maalesef kalıcı olabiliyor. Çocuklar toksik kimyasal maddelere gıda, su ve hava yoluyla maruz kalıyor. Gelecek nesillerden, toplumun devamlılığından bahsettiğimizde, yalnızca kendi çocuklarımızın değil tüm çocukların, özellikle gıda, sağlık ve beslenme ile ilgili sosyal politika ve uygulama alanlarının odak noktasında yer alması gerekiyor.”

Dr. Bülent Şık, Gıda Mühendisi

*“Ciddi bir gıda israfı ile karşı karşıyayız. Gıda kaybı ve israfı iklim değişikliğinin en önemli sebepleri arasında yer alıyor. Karbon emisyonunun yüzde 10’u tek başına gıda atığından kaynaklanıyor. Yani evde çöpe atılan domates ile iklimi değiştiriyoruz. İklimi geri dönüşü olmayacak şekilde değiştirdik. Eskiden deodorantlar buzulları eritecek denirdi, şimdi o buzullar eridi. Bugün 21 bin yıllık Cilo buzulları erimiş durumda. Öte yanda ise bugün dünyada 828 milyon insan açlıkla savaşıyor, gıda güvencesine sahip değil. Bu insanların büyük bir kısmının çocuk olduğunu söylemeye gerek yok. **Neden olduğumuz gıda israfı, dünyadaki toplam açlığı dört kere karşılıyor.** Yani en büyük iki problemimiz, aslında birbirinin çözümünü oluşturuyor.”*

Berat İnci, Gıda Kurtarma Derneği

Mahallelerde Neler Oluyor?

Ankara'da Kent Yoksulluğu ve Baş Etme Yolları

Kırla ilişkisi kesilen ve bu yüzden kırdan gelen gıda akışının azaldığı Ankara gibi metropol illerde karşılaşılan kent yoksulluğu, bir yandan kentin sunduğu gelir ve istihdam olanaklarından yararlanamayan, bu yüzden kentlerden izole olmuş, sağlık ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan, diğer yandan 'memleketten gelen erzağa' da erişemeyen bir kesimin giderek daha da derin bir yoksulluk ve gıdaya erişim sorunu ile yüz yüze gelmesine yol açmaktadır. Ankara'nın Altındağ, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinde pek çok yoksul mahalle yer almaktadır. Kentsel dönüşüm ile birlikte mahallelerin yapısı da sürekli değişmekte ve yoksullukla karşı karşıya olanlar devamlı olarak kentin daha yoksul mahallelerine itilmektedir. Kentsel dönüşüm sırasında göç edemeyen kesimler ise kaldıkları yerlerde güvenli sitelerle çevrili, derin yoksulluğun yaşandığı çöküntü mahallelerini oluşturmaktadır. Mamak'ta, Dikmen Vadisi'nde, Mühye'de, genellikle kâğıt toplayıcılığı yapanların yaşadığı böyle alanlara rastlamak mümkündür. Kentsel dönüşümle birlikte inşa edilen çok katlı binalara taşınacak gücü olanlar için de yoksulluk sona ermemektedir. İşsizlik ve asgari ücretle çalışma nedeniyle temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklar bu yeni binaların sakinleri için de devam edebilmektedir.

"Apartmanlarda oturanlara artık onlar muhtaç değil gözüyle bakılıyor ama içine girdiğinizde öyle olmadığını görüyoruz, ki bu dönemlerde daha da farkındayız bunun. (...) Derneklerden, vakıflardan yardımlar geldiği zaman bize 'yardımlar geçekondü semtlerinde yapılsın' talebi gelebiliyor. Ancak şöyle bir durum var: Bu apartmanlara taşınmış olan insanların da durumu parlak değil. Özellikle salgın döneminde eşleri işsiz kalmış, iki-üç çocuklu aileler söz konusu."

Evrin Bolat, Kayalar Mahallesi Muhtarı

“Kentlerdeki yoksul kesimin kırsalla bağlantısı, kırsalda üretilen ürünlerden faydalanması söz konusu değil artık, çünkü artık kırsalda tarım yapacak insan yok. Köylerde yalnızca yaşlılar kaldı ve onlar da tarımla uğraşamıyorlar. Gençler okul olmadığı için, uygun eğitim koşulları olmadığı için şehre göçüyorlar. Şehirde de işsizlikle yüzleşiyorlar ve yoksullaşıyorlar. Bu yetişkinler kalitesiz beslenme ile bir şekilde hayatlarına devam ediyorlar ama yeni nesil çocuklar yetersiz beslendiğinde eğitim hayatlarında da başarısız oluyor.”

Ecem Yazan,
İlkyerleşim Mahallesi Muhtarı

“Muhtarlığın önünde bazen sohbet ediyoruz çocuklarla. Abla şu var mı, abla bu var mı gibi istekleri oluyor sık sık. Burada anlatması zor, görmeniz lazım. Çocuklar çok zayıflar, üstlerinde başlarında bir şey yok. Gerçekten muhtaçlar. (...) Süt girmeyen, yumurta girmeyen evler var. Bir koli yumurta az buz para değil, bu da hayatın gerçeği. Şeker Bayramı’nda, Kurban Bayramı’nda evine et girmeyen, bir bayram şekeri bile görmeyen çocuklar var. Elimizden geldiği kadar yardımcı olmaya çalışıyoruz.”

Evrin Bolat,
Kayalar Mahallesi Muhtarı

Mahallelerin yapısını değiştiren bir başka unsur da göçmenlerin yerleştirildiği Önder mahallesi gibi yerleşimlerdir. Ankara’daki Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmı, bilinçli olarak yerleştirildikleri mahallelerde, toplu olarak yaşamaktadır. Bu mahallelerde Türkiyeli mahalleliler ile Suriyeli göçmenler arasında dil bariyeri ile de güçlenen bir duvar örülmüş durumdadır.

Yoksul mahallelerde asgari ücretin üzerinde gelir giren hanelerin sayısı hayli düşüktür. Erkekler sıklıkla sanayi sitesinde mobilya, mermer gibi imalatlarda veya asgari ücretin altında kazançlarla gündelik, haftalık işlerde çalışmakta veya hurdacılık, kâğıt toplayıcılığı yapmaktadır. Çocuklar kent merkezinde mendil, ışıklı balon gibi ürünler satarak, değnekçilik yaparak veya yevmiyeli işlerde çalışarak hanelere gelir getirme yükü üstlenmektedir. Kadınlar ev temizliği, apartmanlarda merdiven silme veya bohçacılık gibi işler yapmaktadır.

Yoksullukla karşı karşıya kalmak, yoksullukla baş etme yöntemlerini gündelik yaşamın bir parçası haline getirmiş durumdadır:

- Bu yöntemlerin başında sosyal desteklerin yakından takibi gelmektedir. Çeşitli kurumların dağıttığı maddi yardım veya erzak yardımı kartlarını çıkarmak için başvuru yapmak, resmi işlemleri takip etmek, ihtiyaçlar için muhtarlığa danışmak, başka desteklerin olup olmadığını araştırmak, yardım dağıtımlarında kuyrukta beklemek, aşevlerinden yemek alabilmek için kap kacakla sıraya girmek, bayramlarda nerede ne dağıtılacağını takibini yapmak başta kadınlar olmak üzere yoksulluğu deneyimleyen bireylerin gündelik hayat gailelerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.
- Büyük marketlerde ve pazarın son saatlerinde atık haline gelmiş gıdaların toplanması, hayvanlara yem olması için ayrılan bayat ekmeklerin ucuza satın alınması gibi çabalarla günlük öğünler çıkarılmaya çalışılmaktadır.
- Haneye giren kısıtlı gelirin, temel ihtiyaçlardan yoksun kalınamayacak şekilde dağıtılması için kira, fatura gibi giderler bir-iki aylığına dondurularak dönüşümlü olarak ödenmektedir. Hangi fatura ödenmediğinde hizmetin ne zaman kesileceği veya ev sahibinin kirayı ne kadar erteleyebileceği gibi meselelere gündelik olarak kafa yorulmaktadır.
- Anneler çocuklarının canı satın alamayacakları gıdaları çekmesin diye onları çarşıya pazara götürmemek, götürürlerse canlarının çektiği şeylerin yanından geçerken çocukları oyalamak, başka yöne yönlendirmek gibi yöntemler geliştirmiştir.

Evde, Okulda ve İşteki Çocuklar

Yoksul mahallelerde temel besin ihtiyaçlarının karşılanmasında gününbirlik zorluklar söz konusudur. Evlerde karbonhidrat ağırlıklı gıdalar tüketilmekte; her bir haneye günde en az 5-6 ekmek girmektedir. Derin yoksulluğun yaşandığı hanelerde sofralarda sebze, meyve, yumurta, peynir nadiren yer almaktadır. Yetişkinlerin bazen meyve-sebze karşılığı, maaş almadan manavda çalışabildikleri gözlemlenmiştir. Bebek maması önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Mamaya erişilemeyen durumlarda bebeklere şeker karıştırılmış su verilmektedir. Genelde suların çeşmeden içildiği, yemeklerin şebeke suyu ile yapıldığı görülmektedir. Sahadaki aktörler Ankara'da suların çok sağlıklı olmadığını, bu yüzden ciddi hastalıklara yol açmadığını belirtse de, su borularının eski olmasından ötürü musluklardan kirli, paslı sular akabilmektedir. Anneler bu yüzden çocuklara içme suyu içirmeye gayret ettiklerini, çeşme suyu içtiklerinde çocukların ishal olabildiklerini belirtmiştir.

Mahallelerde çocuklarla temas halinde olan aktörlere göre pek çok çocuk sabahları kahvaltı bile yapamamaktadır. Gıdaya erişim sorunlarının yanında ebeveynlerin düzensiz çalışma koşulları da bunda etkilidir. Yemek pişirme ve çocuklarını besleme yükünü üstlenen kadınlar zaman zaman bohçacılık yapma, mendil satma ve dilenmeye kadar uzanan işlerle meşgul oldukları için sabahları çocuklarına kahvaltı sofrası hazırlamak gibi bir imkana sahip olamamaktadır. Yemek pişirmenin başka zorlukları da bulunmaktadır. Genellikle yardım kolilerinde yer alan nohut, kuru fasulye gibi kuru gıdaları pişirmek uygun tencerelerin bulunmaması, doğalgazın olmaması veya masraflı olması gibi sebeplerle hayli zor olmakta, bu yüzden bu ürünler çöpe gidebilmektedir. Bu durum hazır, işlenmiş gıdalarla beslenmenin sıklaşmasına yol açmaktadır. Çocuklara genelde çabuk alıp tüketilen ucuz salam, ucuz çikolata kreması, krem peynir gibi paketli ürünler ekmeğin üzerine sürülerek / konularak yedirilmektedir. İşlenmiş ürünler Ankara'da yaşayan çocukların görece en kolay erişebildikleri gıdalardır. Mahallelerde çocukların bakkallardan en çok açık satılan cipslerden aldıkları, sabah kahvaltılarının kuru ekmek veya poğaçadan ibaret olabildiği gözlemlenmektedir. Özellikle salgın ile birlikte artan güvencesiz çalışma koşulları sonucunda dönemsel olarak da olsa yiyeceğe çok az ulaşan haneler de söz konusu olabilmektedir.

Güvenilirliği ve besin değeri hayli düşük gıdalardan oluşan bu yetersiz beslenmenin sürekli hale gelmesi, çocukların fiziksel gelişimine doğrudan yansımaktadır. Yoksulluğu deneyimleyen hanelerdeki çocukların hemen hepsinin yaşlıtlarına göre daha ufak ve kısa boylu olduğu görülmektedir. Bunun yanında aşırı zayıflık veya obeziteye de yaygın bir biçimde rastlanmaktadır. Çocuklarda göz bozukluğu, protez-ortez ihtiyaçları, kansızlık, diyabet, unutkanlık gibi başka sağlık sorunları da olabilmektedir. Bu durum, sağlık hizmetlerine erişimde de sorunlar yaşayan ailelerin yoksullukla mücadelesini daha da zorlu hale getirmektedir.

Çocukların karşı karşıya kaldıkları gıdaya erişim sorununun etkilerini okul ortamındaki çocuklarda da gözlemlemek mümkündür. Yoksullukla karşı karşıya olan mahallelerdeki çocuklar okula beslenme çantası getirmemekte veya bu çantaların içinde besin değeri olmayan, az miktarda gıda yer almaktadır. Öğretmenler, okula kahvaltı yapmadan veya poğaçaya, ekmek gibi karbonhidrat ağırlıklı bir kah-

“Aslında biliyoruz ki beslenme sorunu yalnız bugünün sorunu değil, daha eskiden beri olan bir sorun ama bugün geldiğimiz noktada daha önce karşılaşmadığımız zorlukta bir sorun. Nereden fark ettik bir sorunu? Çocukların beslenme çantalarının içinin boş olmasıyla veya beslenme çantalarında kuru ekmek olmasıyla fark ettik. Bir anlamda, çok daha derin olan bu problemi bize görünür kılan çocukların beslenme çantaları oldu. Eğer beslenme çantaları gibi somut bir çanta problemimiz olmasaydı biz bunu fark etmiş olmayacaktık.”

Prof. Dr. İlhan Tekeli

“Yapılan araştırmalar sağlıklı ve yeterli şekilde beslenemeyen çocukların akademik gelişimlerinin de iyi olmadığını, dolayısıyla da aslında onlardan beklenen sosyal hareketliliği gösteremediklerini ortaya koyuyor. Hani biz bir sıçrama bekliyoruz ya onlardan, içinde bulunduğu şartları aşabilsin ve kendini gerçekleştirip bir meslek sahibi olsun istiyoruz. Bu durum bir kısır döngü oluşturuyor. Küçük etkiler gibi görünüyor ama uzun vadede sonuçları yıkıcı olabiliyor. Bu 1-2 yıllık bir mesele değil, konuya sürdürülebilirlik açısından bakmak lazım. Şu an yaşadığımız derin yoksulluk aslında bir neslin kopması demek.”

Nilay Keskin Samancı,
Eğitim Atölyesi

“Öğle yemeği olarak makarna getiren, bulgur pilavı getiren, ekmeğin arası domates getiren çocuklar var. Bunlara bile erişemeyen, beslenme çantasından akşam sofrasından kalmış bir börek parçası çıkan çocuklar var. Kantinlerde tostun fiyatı 20 lira. Ayran 5 lira. 3 liranın altında su satılmıyor. Sağlıklı suya erişim konusunda da problemler var ve çocukların çoğu okul tuvaletinden su içmek zorunda kalıyor. Bunlar hayatın gerçekleri, Türkiye’nin gerçekleri.”

Elif Yetigin, Kocaeli Ekmek ve Gül Kadın Dayanışma Derneği

“Bizim Kale mahallesindeki çocukların bazıları hemen yanımdaki turistik bölgelerde değnekçilik, otoparkçılık yapıyor. Gelen turistlerin araçlarını park etmeye çalışıyorlar. Biz de onları Hayal Ev’e çekmeye çalışıyoruz ama bizi artık çok fazla dikkate almıyorlar, çünkü bu çocuklar aç. Önce yoksuldu bu çocuklar, artık açlar. (...) Yakınımdaki Yeni Hayat İlkokulu’nda – buradan okul müdürü Canan Hanım’ı da tebrik etmek isterim – Kızılay ile bir anlaşma yapıldı, her öğlen Kızılay’dan yemek geliyor. Artık hafta içi öğlen çocuklarımız okulda yemek yiyorlar. Bu bize şunu sağladı: Çocukların okula gitme oranı çok düşüktü, şimdi hayli yükseldi. Çocuklar okula gelse de okulu terk ediyordu, çıkıp gidiyordu. Artık gitmiyor, artık çocuk daha fazla okulda.”

Yücel Tatal, Roman Hakları Derneği, Kale Mahallesi Hayal Ev

valtiyla derse gelen, beslenme çantası boş olduğu için gün içerisinde de yeterli enerji alamayan çocukların yorgun ve uykulu hissettiklerini, derslere konsantre olmakta zorlandıklarını söylemektedir.

Okula beslenme getiremeyen çocuklar zaman zaman okul kantinlerinden alışveriş yapmakta, ancak kantinlerde satışta olan gıdalar da pahalı veya besin değeri açısından yetersiz ürünler olabilmektedir. Geçmişte İl Sağlık Müdürlükleri tarafından, eğitim kurumlarında satışı uygun olup olmayan gıdalar açısından denetlenen okul kantinlerinin, salgın döneminde uzun süre kapalı kaldıktan sonra tekrar açıldıklarında, sağlıklı gıda satışına uyum göstermek konusunda zayıfladığı belirtilmektedir.

Okullarda dönem dönem çocukların beslenmesine destek olmak için yemek / ara öğün dağıtımı gibi uygulamalar hayata geçirilmekte, ancak öğretmenlerin hafızalarında bu uygulamalarla ilgili olarak gıdaların bozulması, dağıtım sırasındaki karmaşa ve velilerin hijyen temelli tepkileri gibi deneyimler mevcuttur. Salgın döneminin hijyen endişesini daha da artırdığı gözlemlenmektedir. Geçmişte zaman zaman hayırseverlerin okullarda yemek veya simit gibi atıştırma malzemeleri alıp dağıttıkları da olmuştur. Bugün bu uygulamanın doğrudan yasaklanmasında da kabul edilmemesi yönünde bir eğilim söz konusudur. Okul öğünü gibi daha kapsamlı programların uygulanması konusunda ise öğretmenler olası bazı zorluklardan söz etmektedir. Özellikle eski okul binalarında yemekhane veya yemekhane yapmaya uygun genişlikte iç mekanlar bulunmamaktadır. Yemeklerin okulda yapılması durumunda pek çok okulun buna mutfak alanı ve personel ayıramayacağı, yemeğin taşınması bir sistemle geldiği bir uygulamada ise çocukların sınıflar haricinde okulda yemek yiyebilecekleri bir alan bulunamayabileceği belirtilmektedir.

Okullara dolu bir beslenme çantası ile gidemeyen, bunu telafi etmek için ucuz ve sağlıklı ürünler satan bir kantin veya okul öğünü gibi desteklere de sahip olmayan çocuklar, sırf bu yüzden eğitim hayatından kopabilmektedir. Aileler beslenme koymadıkları için çocuklarını okula göndermek istemeyebilmekte veya akranlarının beslenmeleri ile kendi beslenmelerini kıyaslamak, gıdaya erişememenin yarattığı psiko-sosyal sorunlara bir yenisini daha ekleyerek çocukları okuldan uzaklaştırabilmektedir. Bu nedenle veya başka nedenlerden ötürü okuldan kopmuş, halen gelişim çağında olmalarına rağmen sokaklarda veya iş yerlerinde çalışmakta olan çocukların nasıl beslendiğine ilişkin daha fazla araştırma yapılması ve geliştirilecek programların yalnızca okuldaki çocukları değil, bu grupta yer alan çocukları da hedeflemesi gerektiği gözlemlenmektedir.

Destek Mekanizmaları

Ankara'da yoksulluğu hafifletmek ve gıdaya erişimi artırmak için gerçekleştirilen çalışmalar, yoksulluğu deneyimleyen önemli bir kesime doğrudan maddi yardım, alış-veriş kartları, gıda kolileri, sıcak yemek dağıtımı gibi destekler sunmaktadır, ancak bu destekler genellikle, klasik sosyal politika mekanizmalarının ötesine geçen, bütüncül bir yoksullukla mücadele yaklaşımı içermemektedir. Mevcut yaklaşımla sürdürülen destek mekanizmalarının uygulanmasında ise bazı olumsuz sonuçlar söz konusu olabilmektedir.

→ **Sürdürülebilirliğin sağlanamaması:** Sosyal destekler kaynaklarla veya bağışlarla sınırlıdır ve kimi zaman bu kaynaklar ve bağışlar sürdürülebilirlik açısından yetersiz kalabilmektedir.

☞ Bağışların Ramazan ve Kurban bayramlarında yoğunlaşması, yıl boyunca güvenli gıdaya erişim idealinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

☞ Salgın dönemi mahallelerdeki yaşam şartlarını daha da zorlaştırmıştır. Saha çalışanları bu dönemde açlığın çok ciddi boyutlara vardığını belirtmektedir. Hem sosyal mesafelenme, hem de kaynak azlığı nedeniyle mevcut sosyal çalışmaları sürdürmenin ve giderek artan ihtiyaca karşılık vermenin mümkün olmadığı durumlar söz konusu olmuştur. Dolayısıyla gıda yardımları, beklenmedik gelişmeler karşısında sürdürülebilir bir esnekliğe sahip değildir.

☞ Yalnızca salgın değil, tek tek hanelerde sosyal yardımların verilmesinin bürokratik nedenlerden ötürü sekteye uğradığı durumlarda (ikametgah değişikliği, resmi belgelerdeki eksiklikler), yalnızca 1-2 ay için bile olsa çocukların gıdaya erişimi önemli ölçüde azalmaktadır.

→ **Erişimdeki sorunlar:** Yoksullukla gününbirlik mücadele eden bireylerin sosyal destekler konusundaki bilgi ve farkındalığı hayli yüksek olsa da kimi aileler mevcut desteklerden habersiz olabilmektedir. Resmi evrak incelemeleri ve sosyal hizmet uzmanlarının ziyaretleri sonucunda gerçekten desteğe ihtiyaç duyan bazı ailelerin desteklere uygun olmadığı sonucuna varılabilmektedir. Dil bariyerinden ötürü göçmen aileler mevcut destekleri kullanmanın yollarını çözemeyebilmektedir.

→ **Psiko-sosyal etkiler:** Yardımlara ulaşabilmek için her kişi ve kurum karşısında mevcut ekonomik durumunu düşük gösterme çabası insan onurunu zedelemektedir. Sosyal yardım sistemine damgasını vuran yardım yaklaşımının olumsuz etkileri güçlü bir biçimde gözlemlenmektedir. Doğrudan yardımların ulaştırılması ve dağıtılmasından sorumlu kişilerin bu yardımlar karşılığında minnettarlık bekleyebildikleri gözlemlenmektedir. Yoksullukla karşı karşıya olanlar arasında yalnızca desteklerle geçinmeyi alışkanlık haline getiren, bu yüzden çalışmak istemeyen bir kesimin bulunduğu söylemi gibi üsttenci yaklaşımlara rastlanmaktadır. Yardımların dağıtılmasından sorumlu kişilerin üzerinde bu hiyerarşiden kaynaklanan insani yükler de söz konusu olabilmektedir.

→ **Kapsayıcılık:** Yardım yaklaşımı, dezavantajlılıkta da hiyerarşiler oluşturmaktadır. Gerek kurumlar gerekse bireyler / topluluklar düzeyinde oluşturulan destek mekanizmalarında yardım dağıtan konuma yerleşen aktörler, bu yardımların hangi toplumsal kesime gideceği konusunda kimi zaman politik, kimi zaman keyfi kararlar alabilmektedir.

“Salgın döneminde aslında Roman Hakları Derneği’nin konusu olmasa da yardım meselesine ciddi bir biçimde eğilmek zorunda kaldık. Bize ulaşan yardımsever kişiler, kurumlar oldu. Biz de onların sağladığı gıdaları ihtiyaç sahiplerine dağıtmaya çalıştık. Kendimiz koli hazırlayarak çocuklar için önemli olan süt, peynir gibi ürünleri gıda paketlerine koymaya öncelik verdik. Bu ürünleri bozulmadan açılıp tüketilsin diye ayrı paketledik. Hayal Evi’ndeki çocuklar için beslenme sağlayamıyoruz, çünkü böyle bir bütçemiz yok, ama gönüllü arkadaşların kendi imkanları ile hazırladıklarını yiyip içip paylaştığımız zamanlar oluyor.”

Yücel Tatal,
Roman Hakları Derneği,
Kale Mahallesi Hayal Ev

Ankara’da yoksul ailelerin ve çocukların gıda ve diğer temel ihtiyaçlara erişimi için kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve lokal topluluklar tarafından hayata geçirilen destek mekanizmaları arasında en öne çıkanlar şöyle özetlenebilir:

Kamu Kurumları

Valiliğe bağlı olarak çalışan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nın (SYDV) sosyal yardımları temel desteklerden birini oluşturmaktadır. SYDV engellilik, yoksulluk, yaşlılık durumuna göre gelir elde etmeyen ve sosyal güvencesi olmayan vatandaşlara çeşitli yardımlar sunmakta, diğer kamu kurumlarının kaynakları ve uluslararası fonlar aracılığıyla sosyal uyum programları/projeleri kapsamında göçmenlere yardım dağıtmaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye Kızılay Derneği sosyal yardımlar açısından önemli aktörlerden biridir. Ankara-Ulucanlar’daki Kızılay Aşevi her gün yaklaşık 4-5 bin kişiye tek öğün sıcak yemek dağıtmaktadır. Kaynakları adaklar, kurban bağışları ve diğer bağışlardan oluşmaktadır. Geçmişte, salgın öncesinde, ilköğretim okullarına Kızılay tanıtım etkinliği adı altında yemek dağıtımı, Milli Eğitim Bakanlığı protokolü ile Ankara’daki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına (YİBO) et desteği gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Kızılay, okullardan ihtiyaç sahibi öğrencilerin isimlerini isteyerek yardımda bulunmakta, bunun yanı sıra ailelere ayni ve nakdi destekler sunmaktadır. Zincir marketlerle anlaşmalı alış-veriş kartları ve uluslararası kuruluşlar ve kamu kurumları tarafından fonlanan, göçmenler ve kırılgan hanelerdeki çocuklar için nakdi yardım sunan Kızılay Kart programları bulunmaktadır.

Kızılay dışında daha küçük çaplı sivil toplum faaliyetleri de söz konusudur. Pandemi döneminde ağırlaşan koşullarla birlikte insani yardım görevi üstlenmemiş sivil toplum kuruluşlarının dahi çeşitli bağışlara ulaşarak veya kendi kaynaklarını kullanarak hedef gruplarındaki ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtımı yaptıkları görülmektedir.

Yerel Yönetimler

Ankara Büyükşehir Belediyesi

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin en kapsamlı sosyal yardımı, **Başkent Kart** uygulamasıdır. Bu karta yüklenen tutarlarla alışveriş yapılabilmekte ve doğalgaz satın alınabilmektedir. Kartlardaki tutarın belli bir miktarı yalnızca et ve et ürünleri için ayrılmıştır. 'Et yardımı' olarak adlandırılan bu girişim, sahada yoksul kesimlerle temas eden aktörlere göre besleyici gıdaya erişim açısından önemli bir hamledir. Geçmişte kolilerle yapılan gıda yardımlarının kart uygulaması ile birlikte tercihe bırakılması da olumlu karşılanmaktadır.

Ucuz ekmek üretimi ve satışı yapan Ankara Büyükşehir Belediyesi **Halk Ekmek ve Un Fabrikası A.Ş.** günde 1 milyona yakın ekmek üretmekte ve bu ekmeklerin en az 60 bini ücretsiz olarak sosyal yardım alan vatandaşlara dağıtılmaktadır. Ekmek dağıtımında karmaşa yaşanabildiği, erken saatlerde girilen uzun kuyruklarda beklemek gerektiği gözlemlenmektedir.

Belediye, yemek şirketi Belpa üzerinden pandemi döneminde evden çıkamayan Covid-19 hastalarına yemek götürme uygulaması yürütmüştür. Belediyenin özel eğitim okullarının hepsine bir öğün yemek dağıtımı gibi bazı uygulamaları bürokratik engellerle karşılaşılarak sonlandırılabilir.

İlçe Belediyeleri

İlçe belediyelerinin sosyal yardımları arasında öne çıkan örnekler şöyle sıralanmaktadır:

- **Altındağ Belediyesi'nin Altın Kart** uygulaması, yine gıda kolilerinin yerini alan bir gıdaya erişim sistemidir. Kartlara yüklenen nakit ile anlaşmalı marketlerden alışveriş yapılabilir. Altındağ Belediyesi et, kömür, tohum, giyecek, erzak ve benzeri sosyal yardımlar da yapmaktadır.
- **Çankaya Belediyesi**, geçtiğimiz yıl başlattığı uygulama ile üniversite öğrencilerine Kızılay'daki merkez binasında ücretsiz akşam yemeği sunmaktadır. Çankaya Belediyesi'nin de Halk Kart ve Ramazan ayına özel Gıda Kart gibi destekleri mevcuttur.
- **Etimesgut Belediyesi** aşevi, her gün ihtiyaç sahiplerine sefer tasları ile sıcak yemek ve ekmek ulaştırmaktadır.
- **Yenimahalle Belediyesi**, Yeni Kart uygulaması ile karta aktarılan para desteği, gıda bağışları ve belediye desteği ile işleyen **Derman Market**'te ucuz gıda alışverişi yapmak için kullanılmaktadır. Bir **gıda bankacılığı** sistemi olan Derman Market'in daha sürdürülebilir bir uygulama olduğu düşünülmektedir.

"Gıda Bankacılığı özel sektörün elinde kalan fazla gıdanın alınması, taşınması, ihtiyaca göre paketlenmesi, depolanması ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını hedefleyen bir sistem. Sivil toplum kuruluşları veya belediyeler tarafından kurulabiliyor. Bu kapsamda özel sektörün yaptığı bağışlar ise ilgili firmaya vergi avantajları sağlıyor. Biz 2017 yılında yola çıktığımızda bu sistem bilinmiyordu. Gıda bankacılığı kapsamında bağış veren 2-3 gıda işletmesi dışında başka firma olmadığı gibi tüm Türkiye'de üç, dört gıda bankası vardı. Gıda Kurtarma Derneği olarak gıda bankacılığını anlatmak için özellikle insani yardım konusunda çalışan dernekleri kapı kapı dolaştık. Kamu kurumları ve yerel yönetimlerin katıldığı çalıştaylar düzenledik. Bu işin faydası, ihtiyacı, problemi nedir, bunları tanımladık. Şu anda ağımda sadece Ankara'da 4'ü yerel yönetimler, 8'i sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından kurulmuş 12 gıda bankası bulunuyor. (...) Gıda bankalarının kapasitelerinin geliştirilmesi için gıda bankacılığının bir sosyal politika olarak görülmesi gerekiyor. Bu yüzden belediyelerin ve STK'ların çalışmalarında gıda bankacılığı sisteminin yaygınlaştırılması ve bu tür savunuculuk faaliyetlerinde onların da katılımcı olduğu, halka kadar indirdiğimiz, beraber karar alma mekanizmalarına dahil olduğumuz bir yapı oluşturmaya çalışıyoruz."

Berat İnci,
Gıda Kurtarma Derneği

“Çocukların okula bile gidemedikleri durumlar oluyor. Okul müdürü ile takiplerini yapıyoruz, gerektiğinde evlere gidiyoruz, neden gelmiyor bu çocuklar diye. Veliler ‘göndere-miyoruz, gönderecek paramız yok’ diyorlar. Veli diyor ki, ‘şu kadar para istediler, veremiyorum, gönderemiyorum.’ Buna yanıt veremiyoruz, sözün bittiği yer orası. O zaman bakıyoruz çocuğun bazı masraflarını karşılayabilir miyiz, örneğin kırtasiyesini alabilir miyiz diye. (...) Bazen mahalledeki komşularımızı, durumu iyi olan vatandaşlarımızı örgütleyerek kırtasiye, beslenme masraflarını karşılamaya çalışıyoruz.”

Evrin Bolat,
Kayalar Mahallesi Muhtarı

“Bizim mahallemiz gecekondu bölgesi. Yüzde 80’i aşgari ücretle geçinen ailelerden oluşuyor diyebilirim. Köylerle irtibatı olanlar bazı gıdaları oradan temin edebiliyorlar. Ancak öğrencilerin okula götürdükleri beslenme çantaları boş. Mahalleli-lerle birlikte bu çocuklara yardım edebilmek için bazen iş adamları ile iş birliği yapıp onlardan destek alıyoruz. Bazen market zincirlerinden haftalık yoğurt, süt gibi gıdalar temin ediyoruz, çocuklara gıda yardımı yapıyoruz. Ama tabii sürekliliği olmayabiliyor.”

Yüksel Şen,
Anadolu Mahallesi Muhtarı

Mahalle Muhtarları

Mahalle muhtarları bireylerle doğrudan temas halinde oldukları ve ihtiyaçları yakından takip edebildikleri için hem mahallelilerin sosyal yardımlara erişiminde aracı rolü üstlenmekte hem de kendileri çeşitli desteklerin sağlanmasına ön ayak olmaktadır. Öyle ki, yoksulluğun deneyimlendiği mahallelerde etkili bir muhtarın seçilmesi mahalleli tarafından bir şans olarak değerlendirilmektedir. Muhtarlar, sosyal desteklere erişim sağlayamamış olanları tespit etme, çeşitli ihtiyaçlar söz konusu olduğunda bunların karşılanması için mahallelileri örgütleme, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde yardımların dağıtımını sağlama, kendilerine gelen kurban, adak gibi gıda bağışlarını ihtiyaç sahiplerine ulaştırma gibi görevler üstlenmektedir. Gayretli muhtarların mahallede yoksullukla mücadele eden herkesten haberdar olduğu, ihtiyaç durumunda tanıdıklardan, mahalle esnafından erzak ve maddi yardım toplanmasını organize edebildikleri görülmektedir.

Yenimahalle ilçesi İlkyerleşim Mahallesi Muhtarı tarafından hayata geçirilen mahalle bostanı, mahallelilerin gıdalarını birlikte üretilip birlikte tükettikleri, üretimlerin bir kısmını mahalledeki ihtiyaç sahiplerine dağıttıkları bir destek sistemi olarak öne çıkmaktadır. Yerel, dayanışmacı, kendine yeten bir mekanizma olması açısından bu kent bostanının Ankara için bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Bireyler ve Topluluklar Düzeyindeki Girişimler

Çok daha yerel ve küçük çaplı olmak üzere bireylerin bir araya gelerek kendi çabalarıyla oluşturdukları yardım mekanizmaları da mevcuttur. Bir okuldaki öğretmenlerin okuldaki gıdaya erişimi kısıtlı olan öğrencilere aralarında para toplayarak düzenli yemek yardımı yapması, engelliler, mülteciler gibi kesimlerin Whatsapp grupları ve sosyal medya hesapları üzerinden yardım yapmak isteyenlerle ihtiyaç sahiplerini buluşturdıkları topluluklar oluşturması gibi girişimler de yoksullukla mücadele eden kesimlere destek olmaktadır. Özellikle pandemi döneminde giderek derinleşen açlık ve yoksulluğa kayıtsız kalamayan bireylerin bir araya gelerek bağış arayışına girdikleri ve bu bağışlarla mahallelerde yemek dağıtımını örgütledikleri gözlemlenmektedir.

“Mahallemizde beslenme konusunda farkındalık yaratmak ve mahalleli ile dayanışmak amacıyla oluşturduğumuz bir kent bostanımız var. Bir yandan kırsalda tarımın yok olmasına, bir yandan da endüstriyel, sağlıksız gıda üretimine dikkat çekmek istedik. **Kentteki kamusal alanların tarım alanı olarak değerlendirilebileceğini, doğal tarım yapılabileceğini göstermek istedik.** Burada ürettiğimiz ürünleri emek verenler ve ihtiyaç sahipleri ile paylaşıyoruz. Bir kısmını da farkındalık yaratmak için mahalleliye dağıtıyoruz. Domatesin, fasulyenin unuttukları tatlarını yeniden hatırlatmak istedik. Ürünlerimizi yaklaşık 70 hane ile paylaştık.

Bostanımızda yalnızca ata tohum kullanıyoruz. Böceklenme ve bitki hastalıklarına karşı kesinlikle, hiçbir şekilde kimyasal ilaç kullanmıyoruz. Tamamen doğal tarım uyguladık. Bundan faydalanan aileler ürettikleri ve yedikleri ürünlerin çok farklı bir lezzeti olduğunu söylediler ve bu çalışmayı yaptığımız için teşekkür ettiler. Bize ‘sayenizde çocuklarımız sağlıklı gıda tükettiler’ dediler. Bu bizim için çok değerliydi, yapmak istediğimiz şey tam da buydu.

Yoksullar marketlerdeki gıdaları bile satın alamazken, pazarın sonunda kalan en kalitesiz, en ucuz ürünleri tüketmeye çalışırken doğal tarım yöntemleri ile üretilmiş, bu yüzden fiyatı daha da pahalı olan gıdalara ulaşmaları mümkün değil. Biz ürünlerimizi tamamen ücretsiz dağıttık. Bu elbette sistemsel bir sorun ama yine de yerelde sivil toplumun, mahallelilerin bir araya gelerek çaba sarf etmelerini çok değerli buluyorum. Bu ne kadar çözüm olur? Tabii ki çok lokal, çok küçük bir örnek ama kentlerde var olan bu tür alanların bu uygulamalar için kullanılması, bu örneklerin yaygınlaşmasını umuyoruz.”

Fecire Yazan,
İlkyerleşim Mahallesi Muhtarı

“Tam gün eğitim veren bir ilkokulda öğle arası, çocuklar kaldırımda oturmuş yemek yiyorlar. Veliler her gün buraya yemek getiriyorlar. Evlerinde küçük çocukları, başka işleri olan kadınlar var ama çocuklarını bıraktı, aldı, beslenmesini getirdi derken günde altı kere okula gelip gitmek zorundalar. **Çocukların beslenmesi, tek başına bir beslenme problemi değil, arkasında önemli bir kadın emeği boyutu da var.** Başka bir sosyal aktivitesi olmayan, şöyle bir oturup çay içmeye dahi vakit bulamayan kadınlardan bahsediyoruz. Okul önlerinde çocuklarına beslenme vermeyi bekleyen kadınların kışın soğukta sığınabilecekleri, korunaklı yerler de yok. (...) Tanıştığımız velilerden biri evde küçük çocuğunu bırakıp okuldaki çocuğuna beslenme getiriyor. Döndüğünde evde şalterlerin attığını görüyor. Evde yangın çıkabilirdi. Bir çocuğun beslenmesini götürürken diğer çocuk hayattan kopabilirdi. Ardından bazı haber kanalları ‘vicdansız anne’ başlıklı haberler yapabiliirdi. Oysa dönüp baktığınızda kadınların nasıl bir mecburiyetin altında kaldıklarını görebilirsiniz. Bu yükün tamamı kadınlara yüklenmiş durumda. Beslenme çantasının nasıl dolacağı, üç zeytin mi beş zeytin mi konulacağı, kendi yemeğinden mi artırıp koyacağı tartışmasını yürütüyor kadınlar kendi içinde ve bu da psikolojik baskı yaratıyor. Okul öğünü sadece çocukların gıdaya erişimini sağlamak için değil, kadınların üzerindeki bu psikolojik yükü kaldırmak için de gereklidir.”

Elif Yetigin, Kocaeli Ekmek ve Gül Kadın Dayanışma Derneği

Kadınlar ve Kız Çocukları

Saha gözlemleri, çocukların güvenli gıdaya erişimini temin etmek üzere geliştirilebilecek olası çözüm önerilerinin kadınların ve kız çocuklarının çifte dezavantajlılığını azaltan / artırmayan nitelikte tasarlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Kadınlar yoksullukla ve çocukların beslenmesindeki zorluklarla baş etme konusunda gününbirlik uğraş veren aktörlerdir. Bu durum kadınlara çocukların yoksunluk duygularını azaltmak, yardımlara başvurmak ve resmi süreci takip etmek, mevcut geliri kira, faturalar ve diğer masraflar arasında nasıl pay edeceğine karar vererek günlük ekonomiyi çevirmek, gıdaya erişimin yetersiz olduğu durumlarda yaratıcı çareler üretmek gibi yükler yükleyerek mağduriyetlerini artırmaktadır.

- Yoksulluk, kimi mahallelerde annelerin sokaklarda yoğun bir mesai yapması, dolayısıyla evlerdeki kız çocuklarının temizlik, yaşlı ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları küçük yaşta üstlenmeleri ile sonuçlanmaktadır.
- Bazı gıda yardımları ve diğer desteklerin hanelerde yalnızca kadınlara verilmesi pratikte olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte, yoksullukla baş etme sorumluluğunu kadınlara yükleyerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirici bir yöne de sahiptir.
- Yoksulluk veya yeterli bir yardım mekanizmasının olmayışı göz ardı edilerek çocukların yetersiz beslenmesinden, kahvaltı yapmadan okula gelmelerinden veya evde sıcak yemek pişmemesinden anneler sorumlu tutulabilmektedir.

Öte yandan kadın muhtarlar, yoksullukla baş etme sorumluluğu üstlenen kadınlarla doğrudan ilişki kurabilmeleri, mevcut durumlarını yakından takip edebilmeleri, yardım mekanizmalarına erişimlerini kolaylaştırmaları ve gerektiğinde yeni çözümler üretebilmeleri açısından mahallelerdeki kritik aktörlerdir.

BAŞKENTE HAREKET GELSİN

DAYANIŞMA
HESAP VEREBİLİRLİK

BAĞIMSIZLIK
SOSYALLİK
ETKİLEŞİM
STRATEJİK VİZYON
SORUMLULUK
ERİŞİLEBİLİRLİK

ANKARA

ORTAK AKIL
BİRLİKTE YÖNETİM
YENİLİKÇİLİK
TARAFSIZLIK
ORTAK AMAÇ

İYİ YÖNETİŞİM
AÇIKLIK
SONUÇ ODAKLILIK
KATILIM
MÜZAKARAT
SAVUNUCULUK
YEREL YEREL
HEMŞEHİRİ
SEYİRİ
HOŞGÖRÜ
ROMAN
EMEKLİLİK
EŞİTLİK
VERİMLİLİK
ÇÖZÜMDE ORTAK
NİTELİK
KURUMSAL

Çözüm Üzerine Düşünmek

Projenin sonunda düzenlenen Ankara'da Yaşayan Çocukların Güvenli Gıdaya Erişimi Çalıştayı ele alınan meselenin çok yönlü bir biçimde ortaya konmasının yanında herkesin bir araya gelip iş birliği içerisinde çalışmasına da imkân sağlamıştır. Çalıştay katılımcıları çocukların gıdaya erişimini temin etmek amacıyla dayanışma mekanizmaları kurmanın ve hayata geçirmenin yollarını araştırmış; zorlukları ve engelleri konuşmuş, örnek modeller ve çözüm önerileri geliştirmiştir. Gruplara ayrılarak çalışan katılımcılar, mevcut ve ideal sosyal dayanışma mekanizmalarını, 'okul öğünü' imkanlarını ve kent içi kaynaklarla oluşturulabilecek, gıdaya erişimde geleneksel ve yenilikçi tarım uygulamalarına bir şans tanıyan dayanışma ağlarını ele almıştır. Grup çalışmalarına geçmeden önce Prof. Dr. İlhan Tekeli, çocukların yetersiz veya kötü beslenmesi sorununa nasıl yaklaşılacağı, hangi ilkeleri temel alarak çözüm önerileri geliştirilebileceği üzerine yol gösterici bir strateji sunmuştur.

Devletin kurduğu sosyal sistem adil dağıtım temelinde kurulmadığında çocukların yetersiz veya kötü beslenmeleri gibi sorunlarla karşı karşıya kalırız. Devlet, bu sorunları ortadan kaldırmak için **yardımcı mekanizmalar kurar**. Bu çözüm, modernitenin olaylara bakış açısıyla getirilen, **modernist bir çözümdür**. Eşit, adil bir dağıtım sağlanamadığında ve bu yüzden sorunlar çıktığında bu sorunları giderecek kökten olmayan, düzeltici çözümlerdir. **Modernist** çözümler sorunu tüm toplum için çözmek zorundadır. **Modernist çözüm fakir zengin ayırmaz, bütün öğrencilere aynı sütü dağıtır**. Evet, çocuklardan biri zengindir ama o çocuk, o okulda okumasının ayrılmaz bir parçası olan süt dağıtımından diğer çocuklarla eşit olarak faydalanacaktır. Modernitenin çözümünde ailenin durumuna göre farklılaşma yapamayız.

Bir çözüm stratejisi ortaya koyarken, şunu göz önünde bulundurmalıyız: Çocukların yetersiz veya kötü beslenmesi sorunu ile karşı karşıya geldiğimizde, muhalefet olarak neler yapılacağı açıktır. Bugünkü söylemlerimiz bunu yansıtıyor, haklı da görünüyor, ama bir eksikimiz var. Çözüm önerilerimizin bir maliyeti vardır. Bu maliyeti nasıl karşılayacağız sorusuna karşılık muhalefet genellikle 'kaynak problemi yoktur, öncelik problemi vardır ve ben önceliği bu sorunun çözümüne vereceğim' der. Görünüşte bu bir çözümdür, ama aslında çözüm değildir çünkü **siyasal olarak öncelik vererek sağlanan bir çözüm, başka bir şeyin daha öncelikli hale gelmesi ile ortadan kalkar. Sürekliliği garanti eden bir çözüm olamaz. Bu, yalnızca görünüşte bir çözümdür**.

Aç bir çocukla karşılaştığınızda hemen bir yerden bir yiyecek bulup onu besleyip açlığını gidermeye çalışırsınız. Bu da bir çözümdür. **Bireyin çözümü, aklın değil duygunun çözümüdür. İşte bu, post-modern çözümdür**. Olanakları, fırsatları kullandığınız bir çözümdür.

Demek ki bizim bu sorun karşısında bir aktörler hiyerarşimiz var, en tepede devlet, en altta bireyler yer alıyor. Aralarda ise yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, okullar, mahalleler var. Burada çözüm için bir strateji formülasyonu yapacağım: **Bu soruna, aktörler hiyerarşisinin ne kadar üst kademesinde çözüm getirilirse o kadar iyidir, çünkü insan onuruna en yakışanı budur**. En alt kademeye indiysek durum kötüdür. Eğer biz bir toplum olarak doğru dürüst bir komünite isek, kendimize ve toplumumuza adanmışlığımız varsa, bireylere gelene kadar bizim bu sorunu mümkün olduğu kadar üst kademelerde çözmüş olmamız gerekir.

Gelelim her bir kademede neler yapılabileceğine. **Yerel yönetimlerin** belediyeçilik anlayışı genellikle belediye yasasındaki 75 görevi içeren hizmetleri yerine getirmektir. Bu anlayış, kentin bütünlüğünü, kimliğini, bir komünite oluşturma problemini görmezden gelen bir anlayıştır. Bugün kamusal alanları olan ve bu alanlarda bir komünite oluşturmaya çalışan belediyeler, demokrasi açığı yaratmayan, ciddi belediyelerdir. Hizmetler belediyesi, hele ki merkezi ise, kaçınılmaz olarak demokrasi açığı yaratır.

Belediyenin çocukların beslenmesi sorununu çözmekte kullanabileceği iki strateji vardır. Bunlardan ilki bütçeden kaynak ayırıp belli miktarda yemeği çocuklara dağıtmak, okullara göndermek gibi girişimlerdir. Ben bunun en iyi strateji olduğunu düşünmüyorum. **Belediyenin uygulayacağı en iyi strateji toplumdaki adanmışlıkları harekete geçiren, insanların sorunun çözümüne katkı yapabildikleri, sivil toplumun sorunun çözümüne katkı yapabildiği bir stratejidir**. Elbette belediyeler kendi bütçelerini de kullanacaklardır ama bu stratejiyi hayata geçirmek için para toplama kampanyaları yürütmelidirler. **Bir komünite çocuklarının mektebe aç gitmesinden rahatsız olmuyorsa o komünite komünite değildir**. Onun için insanların fedakârlık yapmalarının yolunu açan bir mekanizmaya ihtiyaç var.

Yerel yönetimlerin altında mahalle düzeyinde örgütlenmeler, okul düzeyinde örgütlenmeler de var. Bu örgütlenmelerde bir yanda toplumun güçsüz, düşük gelirli, yoksul kesimleri var, bir yanda da para verip onların sorununu çözen iyi insanlar var. **Bence böyle bir çözüm insan onuruna yakışmaz. Esas çözüm o insanları toplumun ezik kesimleri olarak görmek yerine, onların kendi sorunlarını çözmelerini sağlayacak mekanizmaları kurmak ve kendi sorununu çözen insanların onuruyla, dik duruşuyla topluma katılmalarını sağlamaktır**. Elbette toplumumuzun hayırseverlerini görmezden gelmemiz gerekmiyor ama bunlar için de bir strateji söylemeliyim: **Hayır sahibi yardım yaptığı kişi ile doğrudan muhatap olmamalıdır**. Sivil toplum kuruluşları gibi kurumlar aracılığıyla yardım yapılmalıdır. İnsan onuruna yakışması için böyle olmalıdır. Dikkat ederseniz bütün tartışmayı bunun üzerinden kurdum. Bugün çok ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Prof. Dr. İlhan Tekeli

İdeal Bir Dayanışma Mekanizması

Çalışma gruplarının ilkinde, çocukların güvenli gıdaya erişimini ailelerin desteklenmesi yoluyla mümkün kılan, bireyler, topluluklar veya kurumlar düzeyinde yürütülen mevcut sosyal dayanışma mekanizmaları konu edilmiştir. İdeal bir dayanışma mekanizmasını kurgularken öncelikle dayanışma kavramı üzerinde durulmuştur. Grup çalışması katılımcıları, ideal bir dayanışmayı *eşitler arasında, müştereklere dayalı olarak kurulan, temelden örgütlenen bir ilişki biçimi* olarak tanımlamıştır.

Mevcut sosyal hizmet sistemine / yardım mekanizmalarına eleştirel bir perspektiften yaklaşarak, 'dayanışma' olarak tanımlanan bu sistemlerde nasıl eksiklikler olduğu, nelerin değişmesi gerektiği üzerine düşünülmüş ve şu sonuçlara varılmıştır:

- Mevcut sistemlerimiz yalnızca bir hizmet mekanizması olarak görülmekte ve **alan-veren hiyerarşisi kuran** bir yaklaşım içermektedir; bireylerin talep eden konumunda kaldığı bir **bağımlılık ilişkisinin** gelişmesine neden olmaktadır.
- Bireylerin sosyal destek mekanizmalarından faydalanarak kendi ayakları üzerinde durmalarına, kendi dayanışma modellerini geliştirmelerine imkân tanıyan, **güçlendirici ve bağımsızlaştırıcı bir yaklaşım içermemektedir.**
- **Şeffaf ve hesap verebilir olmayan mekanizmalar**, kaynakların nasıl kullanıldığına, dağıtımda adaletin sağlanıp sağlanmadığına dair bir netlik içermemekte ve güvensizlik yaratmaktadır.
- Saha deneyimleri, desteklere ihtiyaç duyduğu aşikâr olan bazı bireylerin/ailelerin, desteklerden haberdar olmamak veya başka sebeplerden ötürü sistemin dışında kalabildiğini, dolayısıyla **yeterince erişilebilir olmayan** bir sosyal hizmet sisteminin bulunduğunu göstermektedir. Bu sistem, örneğin, hiç çalışmayacak durumda olanlara özel destekler içermemektedir. Herkes için ve her yer için erişilebilir değildir.
- Etkili sosyal destek mekanizmaları geliştirmek konusunda önemli bir aktör olan yerel yönetimlerin önünde **mevzuattan kaynaklanan engeller** bulunmaktadır.

Çalışma grubunda, ideal bir dayanışma mekanizmasının sahip olması gereken özellikler üzerine de tartışılmıştır. Böyle bir dayanışma mekanizmasının;

- Yardım yaklaşımından uzaklaşarak **eşitler arası ilişkiye dayanması,**
- Ortak meselelerini çözmek isteyen grupların kendi güçleri ve kaynaklarını kullanarak **dayanışmalarına imkân sağlaması,**
- Yalnızca yoksulluğu deneyimleyen kişileri değil **herkesi kapsaması,**
- Her adımın dayanışma ağına dahil olacak gruplar ve kurumlarla birlikte kurgulandığı, yoksulluğun yoksulluğu deneyimleyenlerle birlikte konuşulduğu, mahalle temelli katılımcı alanların oluşturulduğu **katılımcı bir süreç ile hayata geçirilmesi,**
- Toplumsal ve siyasi değişim ve dönüşüm süreçleri karşısında **esnekliğe sahip olması** gerektiği konusunda ortaklaşmıştır.

Eşitler arası bir dayanışma modeli: Mahalle Mutfakları

İdeal bir dayanışma mekanizması tahayyülüne en uygun modellerden biri Mahalle Mutfakları'dır. Yabancı ülkelerde "Community Kitchen" adıyla yaygınlaşan, mahallenin kendi kaynakları kullanılarak veya bir iş birliği aracılığıyla erişilen gıdaların pişirildiği ve sıcak öğünlerin hazırlandığı bu sistem, mahallelilerin kendilerinin yönettikleri, kendilerinin ürettikleri ve tükettikleri, katılımcı bir dayanışma modeli sunmaktadır.

Mahalle Mutfaqları hem çeşitler arası ve kendine yeten bir sistem olması, hem okul öğününün hazırlanmasında faydalanılabilmesi, hem de kent içi gıda tedarik zincirlerinin nihai halkası olarak konumlandırılabilmesi açısından çalıştaydaki çalışma gruplarının her birinde üzerine düşünülen bir dayanışma modeli olmuştur.

Bu mutfakların hayata geçirilmesi konusunda katılımcılar bir dizi öneri dile getirmiştir:

- 6 İstanbul'da hayata geçirilen Hayata Sarıl Lokantası gibi gündüzleri ücretli yemek servisi yapılan, akşamları ise gönüllülerin desteği ile ihtiyaç sahiplerine yemek desteği veren bir model örnek alınarak, lokanta işletmeciliği yapan mahalle esnafının da dayanışmaya dahil edilmesi ve böylelikle esnafın olası gelir kayıplarının engellenmesi.
- 6 Yalnızca yoksulluğu deneyimleyenlerin değil herkesin gelip yemek yiyebildiği mekanlar olarak düzenlenmesi.
- 6 Mahallede yaşayan emeklilerin, annelerin, işsiz veya iş aramakta olan gençlerin gönüllü olarak gelip çalışmalarına, böylelikle dayanışma ağına katkıda bulunmalarına imkân vermesi.
- 6 Özel sektör ile iş birlikleri yoluyla geliştirilmesi.
- 6 İdaresinin okul yönetimlerine verilmesi ve velilerin gönüllü çalışması yoluyla öğrencilere sıcak öğün çıkaran mekanlar olarak kurgulanması.
- 6 Belediyenin Mahalle Evleri sistemi içerisine dahil edilmesi.
- 6 Öğün hazırlamak için gerekli gıdaların kent içi kaynaklardan sağlanması, Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Toprak Mahsülleri Ofisi bütçelerinden karşılanması.

Çocuklara Okulda Ulaşmak için ‘Okul Öğünü’

Çocuklara zamanlarının önemli bir kısmını geçirdikleri okul ortamında ulaşmak, doğdukları evin şartlarından bağımsız olarak güvenli gıdaya erişimlerini sağlamanın en doğrudan ve en etkili yoludur. Aynı zamanda okullarda yemek dağıtımı, projenin yürütüldüğü dönemde hem sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen güçlü kampanyalar, hem de pek çok kurumun planladığı / hayata geçirdiği uygulamalar yoluyla gündeme taşınan güncel tartışma konularından birini oluşturmuştur. Bu yüzden ‘Okulda Beslenme’ çalıştayda ayrı bir grup çalışmasında ele alınmıştır.

Bu meseleyi ele almak için öncelikle **sorunu doğru tanımlamak, farklı bakış açılarıyla içselleştirmek, ardından çözüm önerileri geliştirmek** gerektiği aşıkardır. Çalıştay boyunca gerçekleştirilen sunumlar ve yürütülen tartışmalar aktörlerin sorun tanımları üzerinde hemfikir olduğunu göstermiştir. Grup çalışmasında ise **ideal bir çözümü** kurgulamaya odaklanmaktansa **nelerin ne kadar hayata geçirilebileceğini** gerçekçi bir perspektifle ele alan bir tartışma yürütülmüştür. Hayali bir sivil toplum kuruluşunun temsilcilerinin, velilerin ve gıda alanında faaliyet gösteren bir işletmenin rollerini üstlenen katılımcılar, meseleyi bu aktörlerin bakış açısından ele alarak değerlendirmiştir. Bunun sonucunda belli ilkeler, uygulamalar ve çözüm önerilerinde ortaklaşmıştır.

İlkeler

- Okulda beslenme uygulamalarında **hak temelli ve kimsenin “yardım alıyorum-yardım veriyorum” şeklinde konumlanmadığı** bir yaklaşım benimsenmelidir.
- Uygulamaların **sürdürülebilir** olması, **dayanışma kültürüne katkıda bulunması**, tasarım ve uygulama aşamalarında **katılımcılığı esas alması** gerekmektedir.
- Bir yandan **yoksullukla mücadele** ederken bir yandan istihdam sağlama perspektifi olan, **çok faydalı**, herkesin kazandığı modeller tercih edilmelidir.

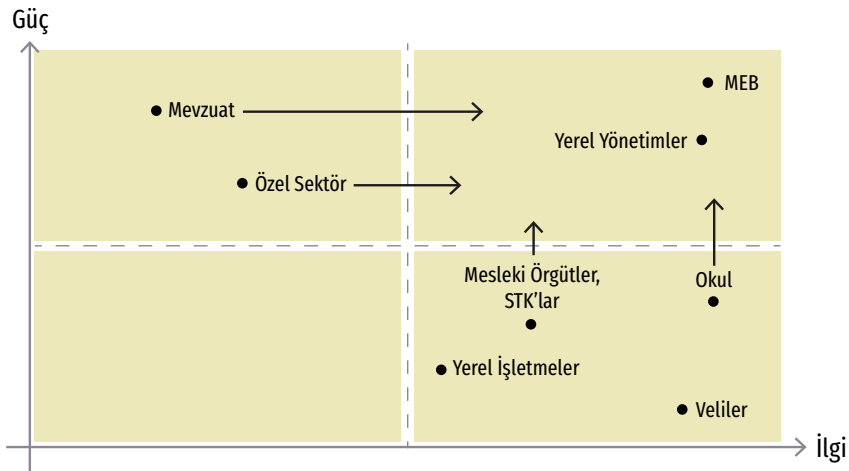
Uygulama

- Okulda beslenmenin **sıcak bir öğünden oluşması gerektiği konusunda uzlaşma söz konusudur**. Sıcak öğünün et ürünleri, sebze-meyve, tahıl ve süt ürünlerini de içeren besleyici ve çeşitliliği olan bir öğün olması önerilmektedir.
- Sıcak öğün önerisinin hayata geçirilmesinin önünde okulların fiziksel koşullarından kaynaklanan engeller (pek çok okulda yemek yeme alanlarının olmayışı, temizlik ve dağıtım personeline ihtiyaç duyulması vb.) bulunmaktadır. Grup çalışması katılımcıları, **tüm okullarda imkanların sıcak öğün için elverişli hale getirilmesini** bir politika önerisi olarak ortaya koyarken, **acil ihtiyacın karşılanmasını hedefleyen bir geçiş süreci** de önermektedir. Bu süreçte öğrencilere sandviç, meyve ve sağlıklı içecekten oluşan **kumanyaların dağıtılması** bir seçenek olarak sunulmaktadır. Kumanya içeriklerinin farklı besleyici niteliklere sahip besin çeşitliliğini gözeterek gıdalardan oluşmasının önemli olduğu da belirtilmiştir.
- Yine geçiş aşamasında okul öğünü tedarikinin **maliyetine satışlarla** gerçekleştirilmesi, uzun vadede ise **ücretsiz** olması önerilmektedir.
- Öğün desteğinin yoksul / ihtiyaç sahibi gibi bir ayrıştırmaya gidilmeksizin, **herhangi bir okuldaki ya da sınıftaki çocukların tamamına sunulması** gerektiğinde fikir birliğine varılmıştır. Benzer şekilde bir bölgede yer alan örneğin 20 okuldaki 20 çocuğa destek vermek yerine **5-6 okul belirleyip oradaki tüm çocuklara beslenme sağlanması** önemli görülmektedir.

- Okulda beslenme programına çocukların 15:00 – 16:00 saatlerine kadar okulda kaldığı **tam gün eğitim veren okullardan başlamak** daha avantajlı bulunmuştur. Bu okullarda uygulanacak programın okula devamlılığı artırması, çocukları bulunmamaları gereken alanlardan uzaklaştırmaya yardımcı olması mümkündür.
- Menülerin hazırlanmasında velilerin, öğretmenlerin ve çocukların fikirlerini almak, diyetisyenlere danışmak ve israfı önleyecek bir menü oluşturmak göz ardı edilmemelidir.
- Uzun vadede **uygulamaların teşviklerle desteklenmesi / mevcut teşviklerin iyileştirilmesi** ve **ulusal düzeyde yaygınlaştırılması** önem taşımaktadır.

İş birlikleri / Dayanışma ağı

- Çocukların güvenli gıdaya erişimi, **çok bileşenli** bir sorundur ve sorunun çözümünde de **çok bileşenli** hareket etmek, meseleyi bir **dayanışma ağı** çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Bu yüzden okulda beslenme programının başta Milli Eğitim Bakanlığı, İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ve İŞKUR (okul personeli desteği için) olmak üzere kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, sivil toplum örgütleri, odalar, birlikler, yerel yönetimler, okul aile birlikleri, tedarikçiler, yerel işletmeler, kantinciler, sosyal hizmet uzmanları, okul müdürleri, öğretmenler, veliler, muhtarlar, mahalle sakinleri ve gıda kooperatifleri gibi geniş bir skalaya yayılan aktörlerle birlikte geliştirilmesi önem taşımaktadır.
- Okulda beslenme programını sürdürülebilir kılmak amacıyla **yerel yönetimler**le ve **yerel üreticilerle iş birliği** yapılması ve **yerel istihdama da katkı** sunacak bir programa dönüştürülmesi gerekmektedir.
- Okul kantinlerinin gelir kayıplarını önlemek üzere **kantincilerin tedarikçi olarak dayanışma ağına dahil edilmesi**, okul öğünü içeriklerinin bir kısmının kantinlerden tedarik edilmesi düşünülebilir.
- Okulda beslenme programını yaygınlaştırmak üzere okulların fiziksel ve iş gücü açısından **kapasite eksikliklerinin giderilmesine** yönelik girişimler hayata geçirilmelidir.
- Uzun vadede kamu kurumları ile protokollerin yapılması, programın politik yaklaşımlardan etkilenmeyecek şekilde kamu kesimi ve toplum düzeyinde sahiplenilmesini sağlayarak **ulusal bir politikaya dönüştürülmesi** bir hedef olarak ortaya konmalıdır. Böylece her öğrencinin okulda güvenli gıdaya erişimi güvence altına alınarak okulun olağan bir parçası haline gelebilir.

Şekil 4: 'Okulda Beslenme' Çalışma Grubu, Paydaş Haritası

Okulda beslenme konusunu ele alan çalışma grubu, okul öğününün hayata geçirilmesi sürecindeki olası paydaşları ve mesele karşısındaki konumlarını belirleyen bir paydaş grafiği oluşturmuştur. Dikey ekseninde paydaşların meseleye etki etme gücünün, yatay ekseninde ise meseleyle ilgili olma düzeylerinin yer aldığı bu grafik, katılımcılar tarafından şu şekilde değerlendirilmiştir:

- Mevcut mevzuat belirleyici bir role sahip olmakla birlikte henüz okul öğününün hayata geçirilmesi için uygun bir çerçeve sunmamaktadır. Mevzuatın grafiğin sağına doğru hareket ettirilmesi, yani okul öğününün uygulanabilirliğine zemin hazırlayacak şekilde yenilenmesi gerekmektedir.
- Özel sektör kuruluşları önemli bir etki gücüne sahip olmakla birlikte meseleyle ilgi düzeyleri yüksek değildir. Bu paydaşların da grafiğin sağına doğru hareket ettirilmesi ve meseleyle olan ilişkilerinin artırılması faydalı olacaktır.
- Mesleki Örgütler / STK'lar ve Okul paydaşları meseleye olan ilgileri yüksek, ancak etki güçleri görece düşük paydaşlardır. Bu paydaşların hem güçleri, hem de ilgileri yüksek olan MEB ve Yerel Yönetimlere etki edecek şekilde güç kazanması, yani grafikte yukarı doğru hareket etmesi önemlidir.
- Aynı zamanda Mesleki Örgütler / STK'lar ve Okul paydaşlarının etki güçleri düşük ancak meseleyle ilgileri yüksek olan Yerel İşletmeler ve Veliler ile iş birliği içerisinde hareket etmesi önem taşımaktadır.

'Kentine Yeteabilen' Geleneksel / Yenilikçi Gıda Ağları

Çalıştayın bir diğer çalışma grubunda kent içindeki kaynakları değerlendiren geleneksel veya yenilikçi gıda üretim-tüketim modellerini hayata geçirmenin ve alternatif, dayanışmacı tedarik zincirleri kurmanın imkanları araştırılmıştır. Katılımcılar bu alandaki deneyimlerini çocukların güvenli gıdaya erişimini sağlamak üzere nasıl değerlendirebilecekleri üzerine düşünmüştür. Çalışma grubunun en önemli çıktısı yoksullukla mücadelede tarıma bir şans veren öneriler olmuştur. Katılımcılar çalıştayın konuşmacılarından ilham alarak, kentin her kesimini güçlendirecek, kent çeperinde yerel kalkınmaya destek olacak ve kendi kendine yeten bir komünite kurmayı amaçlayan bir dizi çözüm önerisi geliştirmiştir.

→ Kent içindeki ve çeperindeki kullanılmayan bahçe ve araziler, **'topluluk destekli tarım'** veya **'kent bostanı'** modelleri örnek alınarak mahallelerdeki kadınların ve çocukların erişimine sunulacak gıdaların üretimi için kullanılabilir.

☺ Bu bahçe ve arazilerin verimli hale getirilebilmesi için yenilikçi tarım yöntemlerinden faydalanılabilir.

☺ Güvenli gıda üretimini sağlamak üzere permakültür, doğal tarım gibi yöntemler kullanılabilir.

☺ Kent ölçeğinde benzer çalışmalar yapan tarım ve gıda grupları ortak platformlar oluşturarak bu mesele üzerinde çalışabilir.

→ **Kentin çeperindeki tarım alanları ile yoksullukla karşı karşıya olan kesimler arasında bağlantı** kurabilmek üzere planlı bir yaklaşım geliştirilmelidir. Bunun için yapılabilecekler şöyle sıralanmaktadır:

☺ Tarım alanlarında yetiştirilen ürünlerin ve miktarlarının envanterinin oluşturulması ve ortaya çıkan atığın hesaplanması yoluyla tarımsal üretimin ne kadarının ihtiyaç sahiplerine yönlendirilebileceğinin ortaya konması.

☺ Biyoçeşitlilik açısından kayıplar yaşayan arazilerin geri kazanılması ve kapasitelerinin artırılması için çalışmaların yürütülmesi. Tarımsal ekosistemi destekleyecek projelerin hayata geçirilmesi.

☺ Nüfus açısından kayıp yaşamış, kente göç vermiş bölgelerin tekrar canlandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması. Kırdan kente göçün tersine çevrilmesi yoluyla kentlerdeki yetişmiş, genç işgücünün işsizliğinin azaltılmasına katkı sunulması. 20-30 yaş aralığındaki bu gençleri kırsalda daha etkili olmaya davet edecek, üretim, pazarlama gibi süreçlerde yer almaya teşvik edecek istihdam politikalarının geliştirilmesi.

☺ Tarım alanlarının geliştirilmesi ve gıda üreticilerinin desteklenmesi için kooperatifleşmenin artırılması.

☺ Kent ile kır arasındaki geleneksel ilişkinin modern yöntemlerle hayata geçirilmesi. Kent çeperindeki tarımsal alanlarda modern barınakların yer aldığı bir çalışma ortamı temin edilerek kentlilerin tarımsal üretime destek olduğu, karşılığında evlerine erzakları ile döndükleri bir sistemin kurulması.

→ Yetiştiricilerle yoksulluğu deneyimleyen kesimleri **aracısız bir araya getiren**, yerinden satın alma gibi modeller geliştirilebilir.

→ Gıda üretiminin her aşamasında yaşanan **gıda kayıpları geri kazanılarak** yoksullukla karşı karşıya olan kesimlerin erişimine açılabilir. Sahadan toplama sırasında tarlada, bahçede kalan, pazarda satış aşamasında pazar sonu atık haline gelen, paketlenme sürecinde kaybedilen ve marketlerde son kullanma tarihi yaklaşan ürünleri değerlendirerek ailelerin ve çocukların erişimine sunmanın yolları araştırılabilir.

- Bu öneriyi hayata geçirmenin bir yolu olarak **belediye hallerinin** etkinliği artırılabilir. İlçe belediyelerinin yönettiği, üreticilerin elinde kalarak atık haline gelecek olan ürünlerin satın alınıp ucuza yoksullukla karşı karşıya olan kesimlerle buluşturulduğu yerel pazarlar kurgulanabilir.
- Yerel yönetimler, yürüttükleri çalışmalarda muhtarlıklar, sivil toplum kuruluşları, okul aile birlikleri gibi **çocuklara / ailelere daha yakın, daha küçük inisiyatiflerle** ilişkiye geçerek iş birlikleri geliştirebilir.
- Toplumsal dayanışmaya katkı sağlamak üzere kentli toplumda **gönüllülük yaklaşımı ve tarım kültürü oluşturacak çalışmalar** yapılabilir. Çocukların doğa ve tarımla temas etmesi, sorumluluk duygusu kazanması için orman okulları, izcilik, tarım atölyeleri, hobi bahçeleri gibi uygulamalar yaygınlaştırılabilir.
- İşsiz gençler, anneler, ev hanımları, emekliler, engelliler, ceza-infaz kurumlarından yeni çıkmış olanlar gibi kesimlerin her birini motive edecek ve bir ihtiyaçlarını karşılayacak mekanizmalar geliştirilerek bu kesimlerin gıdaya erişimin tedarik, lojistik, paketleme, pişirme, servis gibi çeşitli aşamalarına gönüllü katılımları sağlanabilir.
- Benzer şekilde, kentli toplumun yaşadıkları yerdeki yoksulluğun seviyesini fark etmesi için **farkındalık çalışmaları** yapılabilir ve böylelikle kolektif adımlar atmaya mümkün kılan **topluluk olma algısı** güçlendirilebilir.

Sonuç

Çocukların güvenli gıdaya erişimi projesi her şeyden önce, ele aldığımız toplumsal sorunun, insanlığın karşı karşıya olduğu diğer büyük sorunlarla iç içe geçen boyutlarıyla düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Yoksulluk ve çocuk yoksulluğu ile mücadele, iklim krizinin önüne geçilmesi, gıda güvencesinin sağlanması, gıda israfının / gıda kayıplarının azaltılması, güvenli gıda üretimini sağlayacak tarım politikalarının geliştirilmesi ve tüm bu alanlardaki girişimlerin salgın gibi küresel ve beklenmedik gelişmeleri göz önünde bulunduran bir esneklikle tasarlanması, tarif edilen sorun alanıyla doğrudan ve dolaylı bağlantılara sahiptir.

Çocukların güvenli gıdaya erişimi aynı zamanda uluslararası toplumdan hükümetlere, yerel yönetimlerden sivil toplum kuruluşlarına, akademiye, muhtarlara, tek tek bireylere ve yoksulluğu deneyimleyen kişilere kadar uzanan aktörlerin her aşamada soruna ve çözüme katkı sunma potansiyeli taşıdığı çok paydaşlı bir meseledir. Öte yandan, kaynakların dağılımı üzerinde karar alma yetkisine ve temel insan haklarını koruma ve yerine getirme yükümlülüğüne sahip otoritelerin, meselenin çözümündeki belirleyici rolü de aşîkârdır.

Bu çok boyutlu ve çok paydaşlı yapıyı göz önünde bulundurmaksızın hayata geçirilen uygulamalar, gerçekçilik ve sürdürülebilirlik açısından sınıfta kalmaktadır. Arka plandaki karmaşık toplumsal sorunların varlığında ancak yara bandı niteliği taşıyan mekanizmalar elbette acil sorunlara acil çözümler üretmek, çocukların yetersiz beslenmesi sorununun can yakıcılığını hafifletmek açısından etkili ve önemlidir, ancak bir başka sorunla karşı karşıya kalınmasına neden olmaktadır: Bu mekanizmalar yoksulluğu deneyimleyen çocuk ve yetişkinleri toplumsal hiyerarşinin tabanına yerleştiren, bu toplumsal kesimlere kimi zaman acıma, kimi zaman ise hakir görme duygusuyla yaklaşan yardım perspektifini güçlendirmekte ve gıdaya erişimin bir temel insan hakkı olduğu gerçeğini gizlemektedir. Toplumsal grupların birini diğerine üstün kılan böyle bir yaklaşım ile insan onuruna yakışır çözümlere ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Çalışmaya katkı sunan katılımcılar, insan onuruna yakışır bir çözümün, toplulukların kolektif hareket ederek kendi sorunlarını kendilerinin çözmelerine olanak tanıyan, yerel kalkınmayı ve bütün aktörlerin kazandığı bütünleşik gıda üretim modellerini esas alan, hak temelli, hiyerarşiler oluşturmeyen, eşitler arası, kapsayıcı, katılımcı, dayanışmacı, sürdürülebilir, gerçekçi / uygulanabilir, güçlendirici, erişilebilir, esnek, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıyı temel alması gerektiği fikrinde ortaklaşmaktadır. Tüm çocukların güvenli gıdaya erişimini temin etmek yolunda bu temel ilkeleri esas alan yeni düşünme biçimlerinin geliştirilmesi, etkin iş birliklerinin kurulması ve gerçekçi ve somut adımlar atılması acil ve mutlak bir ihtiyaçtır.

Kaynakça

Birleşmiş Milletler, “Küresel Amaçlar”, <https://www.kureselamaclar.org>.

Derin Yoksulluk Ağı, “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu Bilgi Notu”, Kasım 2020, https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2021/09/21443_DYA_CocukYoksullugu_BilgiNotu_Web-1.pdf.

BM, “Ending Poverty”, <https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty>.

UNICEF, “The State of World’s Children”, 2005, <https://www.unicef.org/media/84801/file/SOWC-2005.pdf>.

OHCHR, “About the Right to Food and Human Rights”, <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-food/about-right-food-and-human-rights>.

FAO, “Food Security Policy Brief”, https://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitaly/documents/pdf/pdf_Food_Security_Cocept_Note.pdf

Şık, B., “Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi ve Gıda Egemenliği Kavramları Üzerine”, Bianet, Mayıs 2018, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/197364-gida-guvenligi-gida-guvencesi-ve-gida-egemenligi-kavramlari-uzerine>.

Türk-İş, “Ekim 2022 Haber Bülteni”, <https://www.turkis.org.tr/storage/2022/10/Ac%CC%A7lik-Yoksulluk-%E2%80%93-Ekim-2022.pdf>

OECD, “Poverty Rate Data”, <https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm>.

TÜİK, “Eylül 2022 Tüketici Fiyat İndeksi Bülteni”, Ekim 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Eylul-2022-45798>.

FAO, “Food Price Index”, <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>.

T.C. Sağlık Bakanlığı, “Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması”, 2019, https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/kitaplar/TBSA_RAPOR_KITAP_20.08.pdf.

Derin Yoksulluk Ağı, “Çocuklarda Yetersiz Beslenme Bilgi Notu”, <https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2022/05/Bilgi-notu-C%CC%A7ocuklarda-Yetersiz-Beslenme.pdf>.

Leung, CW, vd., “Understanding the Psychological Distress of Food Insecurity: A Qualitative Study of Children's Experiences and Related Coping Strategies, J Acad Nutr Diet, Mart 2020 120(3):395-403., [https://www.jandonline.org/article/S2212-2672\(19\)31547-3/fulltext](https://www.jandonline.org/article/S2212-2672(19)31547-3/fulltext)

A young child with curly hair, wearing a grey and black hoodie and blue jeans, is seen from behind, pushing a white bicycle with a large blue and red backpack on the handlebars. The child is walking on a cobblestone street. In the background, there are blurred cars and buildings, suggesting an urban environment. The word "Ekler" is written in a white box in the upper right corner.

Ekler

Teşekkür

Ankara'da Yaşayan Çocukların Güvenli Gıdaya Erişimi Projesi'nin hazırlık ve uygulama süreçlerinde bize yol göstericiliği ile destek olan Prof. Dr. İlhan Tekeli'ye;

Projeyi destekleyen Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programı (SGP)'ye;

Proje kapsamında yürüttüğümüz çalışmaya hem ev sahipliği yapan hem de desteklerini esirgemeyen Ankara Kent Konseyi'ne ve özellikle Kırsal Çalışmalar Birimi Sözcüsü Kenan Baydar'a;

Çalıştayın tasarımına katkıda bulunan ve çalışma grubu moderasyonlarını üstlenen Eğitim Atölyesi ve Derin Yoksulluk Ağı'na;

Çalışmamızı sizlere duyurmamızı sağlayan iletişim uzmanımız Hemra Nida Köse'ye, tasarımlarıyla çalışmanın kendisini daha iyi ifade etmesini sağlayan tasarım uzmanı Kübra Karakaya'ya;

Ve proje boyunca yolumuzun kesiştiği, bizi fikir ve önerileri ile aydınlatarak **çalışmamıza katkıda bulunan herkese teşekkür ederiz.**

Katkıda Bulunanlar

Gökmen Argun, Birleşmiş Milletler GEF Küçük Destek Programı (SGP)

Prof. Dr. İlhan Tekeli

Kenan Baydar, Ankara Kent Konseyi

Selen Yüksel, Derin Yoksulluk Ağı

Dr. Bülent Şık, Gıda Mühendisi

Berat İnci, Gıda Kurtarma Derneği

Evrin Bolat, Kayalar Mahallesi Muhtarı

Fecire Yazan, İlköğretim Mahallesi Muhtarı

Nilay Keskin Samancı, Eğitim Atölyesi

Elif Yetigin, Kocaeli Ekmek ve Gül Kadın Dayanışma Derneği

Yücel Tural, Roman Hakları Derneği, Kale Mahallesi Hayal Ev

Yüksel Şen, Anadolu Mahallesi Muhtarı

Gözde Polatkal, Eğitim Atölyesi

Buse Ceren Otaç, Eğitim Atölyesi

Projenin Sosyal Medya Hesapları

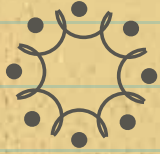
Çalıştayla ilgili detayları @kentineyet hesaplarından takip edebilirsiniz:

- Twitter: @kentineyet
Instagram: @kentineyet
Linktree: @kentineyet

Çalıştay Programı

ANKARA ÇOCUKLARININ GÜVENLİ GIDAYA ERİŞİMİ ÇALIŞTAYI	
17 EKİM 2022	
ACILIS KONUŞMALAR	ANKARA KENT KONSEYİ KIRSAL KALKINMA ÇALIŞMA GRUBU SÖZCÜSÜ KENAN BAYDAR
10.00 - 10.15	KALKINMA ATÖLYESİ PROJE KOORDİNATÖRÜ AYŞE ÖZSOY
GÜNDEM KONUŞMALAR	KALKINMA ATÖLYESİ GENEL SEKRETERİ ERTAN KARABİYİK
10.15 - 11.15	GEF-SGP TÜRKİYE KOORDİNATÖRÜ GÖKMEN ARGUN GIDA MÜHENDİSİ DR. BÜLENT ŞİK GIDA KURTARMA DERNEĞİ YK BŞK. BERAT İNCİ
11.15 - 11.30	KAHVE MOLASI
PANEL: MAHALLELERDE NELER OLUYOR?	İLK YERLEŞİM MAHALLESİ MUHTARI - FECİRE YAZAN KAYALAR MAHALLESİ MUHTARI - EVRİM BOLAT
MODERATÖR ERTAN KARABİYİK	ANADOLU MAHALLESİ MUHTARI - YÜKSEL ŞEN KALE MAHALLESİ HAYAL EV - YÜCEL TUTAL
11.30 - 12.30	KOCAELİ EKMEK VE GÜL DERNEĞİ - AV. ELİF YETİĞİN
    	

ANKARA ÇOCUKLARININ GÜVENLİ GIDAYA ERİŞİMİ ÇALIŞTAYI	
17 EKİM 2022	
12.30 - 13.30	ÖĞLE YEMEĞİ
PROTOKOL KONUŞMALAR	ANKARA KENT KONSEYİ ADINA ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ADINA
13.30 - 14.00	
ÇALIŞMA GRUPLARINA DAVET	PROF. DR. İLHAN TEKELİ KALKINMA ATÖLYESİ PROJE UZMANI DEMET TAŞKAN
14.00 - 14.30	
ÇALIŞMA GRUPLARI	YOKSULLUKLA MÜCADELEDE DAYANIŞMA MEKANİZMALAR MODERASYON: DERİN YOKSULLUK AĞI YOKSULLUKLA MÜCADELEDE OKULDA BESLENME MODERASYON: EĞİTİM ATÖLYESİ YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KENTSEL GIDA AĞLARI MODERASYON: KALKINMA ATÖLYESİ
14.30 - 16.30	
16.30 - 17.00	KAPANIŞ
    	

KALKINMA
ATÖLYESİ

Çankaya Mah. Üsküp Cad. No: 16/14 Çankaya - Ankara

 /kalkinmaatolyesi

 /kalkinmatolyesi

 /kalkinmatolyesi

 /kalkinmatolyesi

 info@ka.org.tr

 www.ka.org.tr